کوردایەتی چییە -3- کاوە جەلال

بەشی سێیەم

1

گومانی تێدا نییە کە کوردایەتی تەنانەت لە نوێترین کاتی سەردەمدا خواستی بۆ دەسەڵاتداریی میرایەتیی گونجێنراو بە سەردەم هەیە، ڕەنگە تەنانەت ئەندێشەی شانشینی (ی دامەزراوەیی) ناخی تەنیبێت. لە بنەڕەتدا خواستی بەو چەشنە تەواو گونجاوە بە سروشتی خێڵەکی-گوندی خۆی، ئەوەش بەڕوونی لە ڕەفتاری سیاسی و جڤاکیانەیدا خویادەبێت، هەروەها شارنشینانی خزمەتکاری هەرگیز ئەو خواستەیان ناشارنەوە و وەک چارەسەری پەرتەوازەیی کورد دایدەنێن، لە گەر بەوردی بڕوانین، دەبینین کە ئەوان “میکانیستیانە” ئەو چارەسەرە دەبینن، واتا هەوڵ دەدەن سەرۆک بۆ هەر کلێجێک “دروست بکەن”.
لەم پەیوەندییەدا پێویستە دانوستانی چەند کێشەیەکی کرۆکی بکەین. یەکێکیان ئەو پرسیارەیە کە “ئایا سەرۆک دروست دەکرێت؟”. کێشەیەکی دیکە پەیوەندە بە پەرەسەندنی ژمارەی دانیشتوانی شارنشینانەوە کە بەتایبەتی لە ئاشبەتاڵی 1975 بەدوواوە گوڕدەسەنێت؛ کێشەیەکی دی ئەوەیە کە تەریب بە وەرگێڕان و دەخگۆڕییەکانی نێو کوردانی ئێراق هاڤرکێی جۆرەکیی مەبەستمەندانە لە کوردستانەکانی دیکەوە بەرانبەر خێڵەکێتیی گوندی و شارنشینی پەیدابووە کە بریتین لە پ.ک.ک. و خوشکە پارتەکانی. ئەوجا ئەمە پێویستە لەپاڵ ئەو کێشە ناوبراوانەدا کارەکتەری ستەمکار و بێئابڕووی خودی خێلەکێتی وەک کێشەیەکی دیکە بە قەدەری ئەو خۆی و داکەوتی هەموو کوردان ڕەچاو بکەین.

2

کوردایەتی، کە لە هەردوو ڕووی خێڵەکی-گوندی و خێڵەکی-شارنشینییەوە بەسەر هۆش و دەروونی کوردانی سەزمەند و ساکاردا زاڵ بووە، نەیتوانیوە لەناو خۆیەوە دەرفەت بە سەر-هەڵدانی سەرۆک بەخسێنێت، هەروەها لە ڕووی کەسەکییەوە نەبینراوە کە کەسێتی “بەنێویدا هەڵ- بکەوێت”، چونکە سوننەگەریی خودی کوردایەتی کە پابەندبوونە بە ئاستی لەڕێبوونی (وجودی) جڤاکیانەی کەس و هاوکات کارکردنە بە پێشوەنەی چەسپێنراوی ئیسلامیانە، پرنسیپی مرۆڤی ناناسێت، کە دەبێت هەموو مەرکەکان بۆ سەر-هەڵدانی سەرۆک لەخۆبگرێت، بە پێچەوانەوە کوردایەتی لەناو سەرجەم پرۆسەکانی مۆدێرنیزەکردندا (1) هەروەها لاسایکەرەوانە هەوڵی “دروستکردن”ی

ئەمیش دەدات، بۆ ئەم مەبەستەش هیچ مۆدێلێکی دیکەی جگە لە پەیوەندییە تاک-دەسەڵاتییەکانی خێڵەکێتی لە بەردەمدا نەبووە و نییە.
کێشەی خێڵەکی-گوندی و هەروەها خێڵەکی-شارنشینی لە پرسی سەرۆکێتیدا ئەوەیە کە شۆڕەسوارانیان وەک پابەند بە جیهانی سوننەتی نە لە سەردەمانی دێرینتردا توانای کەسیان هەبووە و نە لە سەردەمی ئەمڕۆدا توانای کەسی و جڤاکییان ماوە بە ئەوەی دەسەڵاتیان لە پەیوەندیی نێوخۆییدا بسەپێنن. ڕوونتر ببێژین، لەنێو کوردانی ئێراقدا (بێگومان هەروەها ئێراندا)، لایەنی کەم لە سەردەمی دەوڵەتی ئێراقدا، “پیاوی ئازا بە ئەدگاری ‘سەرۆک’ەوە هەڵنەکەتووە”، واتا خەباتگێڕێک کە وەک بکەر بۆ مردن ئامادە بێت، هاوکات لێهاتوویی جڵەوگرتنی سیاسیی هەبێت، ئەوجا ڕاشکاوانە بە ئەو مەبەستە بێتە مەیدانەوە و داوا بکات کە “دەیەوێت” بەرپرسیاریی سەر-کردایەتی، سەر-ۆکایەتی، بگرێتە ئەستۆ، بەرانبەر ئەوەش ئۆتۆرێتییەکەی لە لایەن پێکڕای هاوکارانییەوە و بەڵێی ئەوانیشەوە لە لایەن هیچ نەبێت زۆرینەی کوردانەوە قبووڵبکرێت.
ئەمە لێرەدا بەڕوونی دەبینین کە “بێ-سەرۆک-بوون” هەڵچوونێکی بکەریانەی خۆییە بەنێو ژیانی جڤاکی و سیاسیدا، کەواتە بریتییە لە “پێگەیشتن” لە سەرەتایەکەوە ڕووەو پێگەی بەرپرسیاری، پێشمەرجی ئەم هەڵچوونەش بریتییە لە هەڵوەشاندەوەی کەسێتیی سێیە-کولتووریانەی خۆ و بنیاتنانەوەی کەسێتییەکی نوێی شۆڕشگێڕ، کەواتە وەرچەرخانی بوێرانەیە ڕووەو کەسێتیی سوننەتیی خۆ و هەڵوەشاندەوەی بە هزرینی ڕەخنەیی، کە ئاشکرایە کەس تەنیا بەو ڕێیەوە بە ئازادی دەگات، یەکەم مەرکی ئەم ئازادییەش یاخیبوونە لە فیگوری باوک، کە بەبێ هیچ گومانێک هاوکات یاخیبوونە لە کەسێتیی ئەندێشەییانەی محەمەد، هەر بۆیە کەسی بە ئازادی گەیشتوو دەتوانێت نەفرەت لە گەڵی باوکی خۆی بکات گەر هاتوو ئەو باوکە خۆفرۆش بووبێت یان تەنانەت کەمترین زیانی بە یەک تاکە مرۆڤی وڵاتی خۆی گەیاندبێت.
بەڵێ ئەوە نەمرییە کە ئاگایی کەسێتیی هەڵچوو بەرەو سەرۆک-بوون دەتەنێت، نەک حەزی دەسەڵات وەک مەرکی پیاوانی سوننەگەرا کە لە تەک مردنیاندا بە هەمیشە مردوون، هەندە نەبێت کە نەوەکانیان، دەسەڵاتخوازانی درۆزن یان کەسانی ساویلکە وەک سەرۆکی نەمر، خاوەن مەدرەسە یان باوکی هەزاران پەیاندا هەڵدەدەن.
بێگومان ئەمە ئەوها جەختلێکراو ئەم کێشەیەی بێ-سەرۆک-بوون دیاردەهێنین و پەیوستە دیاریبهێنین، چونکە بەم ڕێیەوە دەرفەتی زیاترمان بۆ دەڕەخسێت کورداییەتی وەک درۆزن هەڵبماڵین. ئاخر گومانی تێدا نییە کە ئەمە لەم پەیوەندییەدا بەندین بە دۆخێکی

مێژوویی ئەوتۆوە کە گەرەکە ڕزگاریخوازی بێت، ئەمەش دۆخێکە کە “پاڵەوان”ی هەمەلایەنیی بە سەرکردەی هەمەلایەنییەوە گەرەگە. ئەوجا لەبەر ئەوەی ئەم جۆرە پاڵەوانە لە داکەوتی کوردان خۆیاندا هەبووە و هەیە، ئەوا دیاریکردنی بەم چەشنەی ئەدگارەکانی سەرۆک دەرهاویشتە نییە لە ئ□ن□د□شەی نێو ژووری داخراوەوە، بە پێچەوانەوە، ئەوان: پاڵەوانەکان، “لەنێو پێشمەرگەدا” هەبوون (جا گەر تەنانەت نەک ئاگامەند، بەڵکو کەم یان زۆر سادە و سۆزمەند بووبن!). لە بنەڕەتدا، گەر ل□ کوردەکێتییەوە بڕوانین، دەبوو لەنێو ئەوانەوە، کەواتە بەلۆژیکی: دەبوو میلیتاریستییانە (عەسکەرییانە) لە نێو ئەوانەوە سەرۆک یان سەر-کردە سەر-هەڵ-بدات، نەک بەزۆر لەنێو خێڵەکێتیی شێخزادەیی گونددا هەوڵی سەپاندنی بدرێت.

لەم ڕوانگەیەوە نەشیاوە سەرۆکهۆز و کوڕە شێخان ئەو ئەدگارە ناوبراوانەی سەرۆکێتییان هەبێت، گەر هاتوو ئەوان بوێرانە کەسێتیی س□س□□کولتووریانەی خۆیان هەڵنەوەشێننەوە و کەسێتییەکی نوێ بنیاتنەنێتەوە، کە ئاشکرایە ئەو کەسێتییە چیدی لە سەرەنجامدا خۆی بە باوکییەوە بانادات، بەڵکو بەئاشکرا نەفرەتی لێ دەکات گەر پیاوێکی خائین: جاش یان قۆنتەراتچیی سەربازی بووبێت.

لە بنەڕەتدا سەرۆکهۆز و کوڕە شێخان وەک سوننەگەرا تەنیا پێیان دەکرێت پەیوەندییە ناسراوەکانی خۆیان بەرهەمبهێننەوە، چونکە ئەوان لە زارۆکییەوە وەک د□س□□□اتدار س□س□یالیزە دەکرێن (بەکەسدەکرێن)، لەم ڕەو تەشدا دەرککردنی کەسیان کە تێڕوانینیان بۆ ژیانی جڤاکی و سیاسی چێدەکات، خێڵەکییانە وەردەچەرخێنرێت، کە ئیدی تەنیا پێیان دەکرێت دەرککردنی خێڵەکی، یان گەر کەمێک کراوە بن، تەنیا پێیان دەکرێت دەرککردنی گەلەکییان (شەعبییان) هەبێت (ئەمە بریتییە لە ئاکولتوراسیۆن). بەڕوونی ببێژین، ئەوان لە زارۆکییەوە پێگەیەکی لێرەبوون-یانەی (وجودیانەی) دەسەڵاتیان هەیە و ل□□و□ی بەکەسدەکرێن، هاوکات وەک زارۆک سۆزمەندانە چێژ لەو پێگەیە دەبینن، ئەوجا هەر چێژتنێکی ڕۆژانەیان لەو تەمەنەوە و لە ڕەوتی پێگەیشتنیدا، هۆبس واتەنی، لە ئەندێشەدا چێژی زۆرتری هێشتا نەبینراو بێداردەکاتەوە، ئەوانیش هاوکات وەک مرۆڤ و خاوەن پێگەی دەسەڵات لە داکەوتدا هەوڵی ڕیالیزەکردنیان دەدەن، کە ئاشکرایە زۆر جار هەوڵی ڕیالیزەکردنەکە بە حوکمی دەسەڵاتیان سەردەگرێت. ئاشکرایە نەوەکانی دەسەڵاتدارانی سوننەتی، هاوشێوەی باوکانیان، کە پێگەی “هەبوو”ی دەسەڵاتیان وەک میراتی بۆ ماوەتەوە، وەک کەسانی دیکەی کۆمەڵ بەگشتی “پێویستیان بەوە نەبووە کەسێتییان لە ململانێدا و بە پرسیار لە خۆ پێبگەیەنن”، بەڵکو ئەوان ئاستگەرایانە لە زارۆکییەوە لەنێو زارۆکاندا، لە گەنجێتییەوە

لەنێو گەنجاندا، ڕێیان لە لایەن باوان و هەروەها خزمەتکارانی باوان و خێزانەوە بۆ خۆشکراوە دەسەڵات بنوێنن و ئەوەشیان کردووە، جا گەر ئەوە تەواو زارەکییانە بووبێت: گەر لە تەپانەدا دەڕاندبێتیان، ڕۆژی ئایندە لە ڕقدا ساحەکەیان بە تراکتەر کێڵاوە. ئاستی خوازراویان ئەو دەرفەتەی بۆ ڕەخساندوون.
لەم ڕوانگەیەوە سەرەکهۆزی سوننەتی، یان کەسێتیی خوێندەواری شێخزادەیی، کە ئەدگارە ناوبراوەکانی سەرەکیان نییە، ئەوپەڕی دەشێت بەزۆر وەک دەسەڵاتدار زیتبکەرێنەوە، لە لەبەر ئەوەی زیتکردنەوەکە زۆرەکییە، ئەوا کەسێتییان بەتایبەتی لە سەردەمە تەنگژاوییەکاندا دەبێت بە ئاستەنگ لە بەردەم ڕاپەڕاندنی دەسەڵاتی پێدراویاندا، بۆیە زۆر زوو بێتوانایی خۆیان بە سیاسەت ئاشکرا دەکەن: هەموو کردارێکی سیاسییان کورتدەهێنێت، بەڵێ شکستدەهێنێت، وڵات دووچاری قەرز و هەژاری و ئاستی زۆر جیاوازی سامان دەکەن، بەمەش تەنیا شێواوی دەخەنەوە، کە ئیدی تەنانەت شیرازە سوننەتییەکان تێکدەچن، بەڵێ لە سەرەنجامدا خودی کەسانی زیتکەرەوەی ئەوان ئیحراج دەبن و بەناچاری پەرچەکردار بە ڕاستکردنەوەی ڕەوشەکە دەنوێنن، کە بێگومان لەبەر ئەوەی بەرژەوەندییە ماددییەکانی دەسەڵات، بە نموونە گەیشتنی تەمەڵی خێرا بە پارە و ڕابواردن، کەشخەیەتی و ملدانەبەر و هتد، لە پێشینەی خواستەکانیاندان، ئەوا بە ئارەزووی خۆیان و بەبێ هیچ بناغەیەک حیکایەت بۆ هەر تێکەوتنێکی سەرەک و سەرکردەکایان دەهێننەوە (ئەم پرسە لە خوارەوە بە نموونەی خوێندەوارەکانی کوردایەتی ڕوونتر دەبێتەوە).

3

ئاستەنگێکی کرۆکی لە بەردەم کوردایەتییەکەی خێڵەکەتی-گوندی و خێڵەکەتی-شارنشینیدا ئەوەیە کە ژمارەی دانیشتوانی شارنشین لە ئاشبەتاڵی 1975 بەدوواوە پەرەی سەندووە. بێگومان سەرەتا تەنینەوەی شارنشینی لەو کاتە بەدوواوە بەهۆی کۆچپێکردنی زۆرەملێوە نەبوو کە ڕاستەوخۆ شار (ی خۆرهەڵاتی) و شێوەی پێگەیشتنی مێژوویانەی بشێوێنێت. لە سەرەڕای ئەوە تێکدانی ژیانی گوندی و دروستکردنی ئۆردوگای ناونراو بە “گوندی نوێ”، هەروەها تەرخانکردنی پارەی کاش وەک تەعویز بۆ ئەو جوتیارانە کە بەهۆی تێکدانی گوندەکانیانەوە زیانی ئابووریان پێکەوتبوو، پەرەی بە ڕێژەی کۆچکردن بۆ نێو شارەکان دا، ئەوجا پرۆسەکە لە ڕەوتی جەنگی ئێراق-ئێران و سەردەمی ئەنفالەکاندا بوو بە کۆچپێکردنی زۆرەکی و ڕاونان بەرەو شارەکان. سەرەنجامی ئەم سیاسەتەی حکومەتی ناوەندی ئەوە بوو کە شارەکان شێوان و “لادێییەتی بەنێویاندا تەنییەوە”، کە

هاوکات بوو بە فاکتەرێکی دیکە و کرێکیتر بە بەهێزتربوونی خێڵەکێتی-شارنشینی. بە هەر حاڵ، کوردستان هەرگیز، تەنانەت دوای ڕاپەڕینی 1991 و دروستکردنەوەی گوندەکان، نەگەیشتەوە بە “توانستی ترادیسیۆنیانەی بەرهەمهێنانی مرۆڤی لە بواری کشتیاریدا پێش ئاشبەتاڵی 1975”. نەخێر، ئاوەزمەندیی گوندی لەو کاتە بەدوواوە لەنێو شاردا دەستیدایە ئابووریگەریی تایبەت بە کەسێتییە سادە و ساویلکەکەی پیاوی گوند، واتا ئابووریگەریی سادە و سەرپێیی و خانەوادەیی (بەکۆمەڵ) لە بازرگانیدا کە بازرگانانی شارنشین یان شاری بەهۆی تەنیایی بازرگانیکردنیانەوە هەندە ئاسان دەرەقەتیان نەدەهاتن، هەروەها ئابووریگەریی سادە و سەرپێیی لە پیشەی دەستیدا کە لە ڕەوتی کاتدا بوو بە فاکتەرێک بە پاشەکشەی وەستا “سوننەتییەکان”ی شارەکان، واتا ئەو وەستایانە کە سەرەتا شانازییان بە دەستڕەنگینیی خۆیانەوە دەکرد و لە بازاڕدا بەتایبەتی دەستوەژی دەزینەوەی کاریان بوو، لە ئێستا بە زەحمەتتر بەهۆی هاڤرکەی هەرزان و بەکۆمەڵی وەستا ڕێچکەک گوندییەکانەوە کاریان دەستدەکەوت. لە لەبەر ئەوەی پەگەیاندنی فەرگەیانەی پیشەی دەستی بەزەریی لە ڕەوتی پەرەسەندنی بەلادییبووندا لە شارەکان ڕووی دەدا، ئەوا ئەمە ڕێژەی نەوان وەستای سەرپێیی و رواڵەتی لە لایەک، وەستایانی دەستڕەنگین لە لایەکی دی، یەکجار ناهاوسەنگە لە بەرژەوەندیی ئەوانەی یەکەمدا. بێگومان ئاشکرایە کە ئەمە هاوکات یەکێکە لە بەدبەرهەمەکانی کوردایەتی و تا نەو خوەندنی زانکەیی بە دەکات – زانکەکان تەنیا بە ناو زانکەن، لە بنەڕەتدا ئەو پێەی دەشێت بە حەزەرەوە ناوبنرێن خوێندگەی بالا.

لە ئەمە هەر لەم پەیوەندییەدا دەکەوینە بەردەم ڕووداوێکی دیکەی سیاسی بە کاریگەریی قووڵی ئەخلاقییەوە، کە بریتییە لە “دەستمایەی بەگەڕخراوی خودی خەو وەک جاش” و جەی بەرهەمهێنان، بەڵام تا ڕادەیەکی زەر جەی هەر شتەوە یەکی کاسپی دەگرێتەوە. ئاخر جاشێتی زەر ئاسانتر لە کاسپی و بەرهەمهێنان دەرامەتی جوتیارەکەی دوەنە دابین دەکات، ئەوەش تەواو لە تەک کرێکی فەرهەودچیی گوندییە سادە و ساویلکەکاندا یەکدەگرێتەوە. بێگومان ئەمە لەم پەیوەندییەدا ناتوانین نکۆڵی لەوە بکەین کە جاشێتی هەروەها هەکاری ناچارەکیی لە دەرەوە هەیە و ئاوەزمەندیی گوندییەکان وەک چارەسەرەکی ڕیالیستی هەڵبژێردرێت: پیاوی گوندی ئێستا بە جاشێتی خۆی لە جەنگی ئێراق – ئێران بەدوور دەگرێت. بەڵام، ئەمە ئاوەزمەندییەکی سروشتییانەی گوندییە کە نەک تەنیا لە هەڵبژاردنی جاشێتیدا، بەڵکو هەروەها تا ئەمڕۆ بەو سادەیەتییە لە گشت بوارەکانی ژیانی جڤاکی و کولتووریدا کارایە: لە زانستکردنی زانکەیی و ئابووری و سیاسەت و

پیشەی دەستیدا، لە نووسینی هۆزان و چیرۆک و ڕۆماندا، لە شێوەسازی و موزیکدا، بەڵێ تەنانەت لە زۆر ڕووەوە سەروەریی سەندوووە، بۆیە هەر هەوڵێک بۆ گۆڕینی ئەم دۆخەی ئەمڕۆی کوردەکانی نێو ئێراق بدرێت، دەبێت خۆی هەروەها بەم پرس□ م□ر□قییەی سادەبوون و سادەبوونەوە-وە خەریک بکات.

لێ ئێمە نەک تەنیا پەیوەند بە پەرەسەندی شارنشینییەوە، بەڵکو کرۆکیتریش لەوە پەیوەند بە ژیانی گوندیی سووننەتییەوە، بۆ کوردایەتی بەر ئاستەنگی مر□قی دەکەوین، هاوکات بەم ڕێیەوە کرۆکی یەکێک لە ئاشکراترین ڕەوانبێژییە درۆزنەکانی ئاشکرا دەکەین. مەبەستمان بە بەرجەستەیی لەوەیە کە ڕەوانبێژیی "خەباتی گەل" درۆیەکی گەورەیە، چونکە "زۆرینە"ی شاری و شارنشینان هەردەم بەرژەوەندیی خۆی بەهۆی کاری فەرمانبەری و کاسپیەوە لە بێلایەنیدا بینیوە – بێلایەنی وەک هەڵوێستێکی ئاوەزمەندانە، نەک سەرکز وەک دەستگرتن بە کڵاوی خۆوە کە زۆر جار شۆڕەسوارانی خوێندەواری کوردایەتی جەختی لێ دەکەن. ئەم بێلایەنییە هەروەها گوندنشینان دەگرێتەوە.

بەڵێ، هیچ گومان لەوە ناکرێت کە نەک تەنیا ئەمڕۆ (لێرەدا بەر ئەو دەنگزلانە دەکەوین کە باسی شۆڕش لەم سەردەمەدا دەکەن)، بەڵکو لە ڕابوردووشدا، بەڵێ تەنانەت لە سا□□ی شەڕە دۆڕاوەکەی 1974-75دا، زۆرینەی هەرە زۆری کورد لە شار و گوند تاقەتی کوردایەتیی نەبوو، بەڵکو بەرژەوەندیی خۆی ل□ نێو شارەکاندا ڕەچاو دەکرد و خەریکی کاسپی یان کاری فەرمانبەریی خۆی بوو – و ئەمڕۆش ئەوها دەژی. هەروەها کەمینەیەکی یەکجار بچووکی گوندییەکان ل□ بەر هەر هۆیەک لە کوردایەتیدا بەشداریی کرد، ڕەنگە وەک پیاوانی ئەم یان ئەو هۆز و تیرە (لە بنەڕەتدا زۆرینەی هۆز و تیرەکان لایەنگری حکومەتی ناوەندی بوون). بێگومان ئەمە واتایەکی ئەوتۆ ناگەیەنێت کە زۆرینەی خەڵک ی سادە و سۆزمەندی کورد نەیخواستبێت دەسەڵاتێکی خۆماڵی بێتەگۆڕێ، بەڵکو ئەو واتایە دەگەیەنێت کە ئەو سادە و سۆزمەندانە ل□ نێو دابەکانی دێرینی خۆیاندا ڕۆنیشتبوون و بەرپرسانی خێزانیش مەمنون بوون بە هەر کارێک ژیانی خانەوادەکانیان مسۆگەر بکەن – وەک ئەمڕۆ.

بێگومان گەرەکە ل□ تەک پەرەسەندنی ژمارەی شارنشیناندا، هەروەها پەیوەند بە حەساری ئابووریی نەوەدەکانەوە کە تا ڕادەیەک ژیانی سووننەتیی هەڵتەکاند، ڕەچاوی ئەو دۆخگۆڕیی□ جفاکی و کولتووریانە بکەین کە لە ئاشبەتاڵی 1975، لێ بە تایبەتی لە سا□□ی 1991 بەدوواوە هاتوونەتە ئاراوە، ئەمڕۆش بە شێوەی جیاواز تەواو ڕۆشن خویا بوون و ئاستەنگن لە بەردەم کوردایەتیدا، بۆ نموونە: خۆخوازی

لە شێوەکانی ملدانەبەر و منگەرایی و هتد کە ئاستەنگن لە بەردەم گرنگیداندا بە پرسە جڤاکی و کولتوورییەکان؛ بنیاتنانی داخراوی خێزان وەک سنووردارکراو بەرانبەر خێزانی گەورە (تایەفە)؛ پەرەسەندنی لە ڕادەبەدەری خوێندنی زانکۆیی (جا گەرچی لە ژێر ڕووەوە بەرواڵەتی) بە مەبەستی مسۆگەرکردنی سونەتییانەی گوزەرانی خۆ؛ وەرگرتنی هەر مۆدەیەکی سەرهەڵداوی گلۆبال؛ هەبوونی پارتی جیاوازی سیاسی کە بە ئاشکرا دێمۆکراتیی پەرلەمانی ئامانجیانە یان لایەنی کەم بانگەشەی ئەو شێوە دەسەڵاتدارییە دەکەن؛ بەداربوونەوەی ئاگایی بە خۆراکگیریی تەندروست و هتد. بێگومان گەرچی جیهانبینی و شێوەژیانی سونەتییانەی کوردی بنەڕەتی پەیوەندییەکانی نێوان کوردانن، سەرەڕای ئەوە گۆڕانە ناوبراوەکان مۆدیفیکاسیۆنی (تەعدیلی) زۆر شێوە هزرین و ڕەفتاری سونەتیانەی ئەوانیان کردووە و پێکڕا بە کوردایەتی ناکۆکن، ئەوەش بێگومان لە سەردەمێکدا کە هەمیشە ڕوونتر درۆ و بێدادی و ستەمکارییەکانی ئاشکرا دەبن.

لە ئەمە لەم پەیوەندییەدا دەبێت ڕووبکەینە کێشەیەکی ئایندەشێوێنی کوردایەتی کە بەتوانایی کرۆکییانەیەتی لە مەبیلکردنی (جووڵاندنی) خەڵکدا. ئاخر کوردایەتی یەکسەر دەمانهێنێت بە نێو پرسی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کە ئاشکرایە لەبەر ئەوەی "بزووتنەوە"یە، ئەوا لە کرۆکەوە جووڵاندنی خەڵکی وڵاتی لەخۆگرتووە، ئەمەش – وەک لە سەرەوە بە نموونەی بێلایەنیی زۆرینەی خەڵک پێشانمان دا – لە کوردایەتیدا نییە و بەڵگەیەکی دیکەیە بۆ ئەوە کە کوردایەتی لە کرۆکییەوە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی نەبووە و نییە، بەڵکو هیچی دیکە نەبووە و نییە جگە لە یاخیبوونی دەسەڵاتدارانی سونەتگەرای کورد بە مەرامی چینایەتییان. ئاخر هەموو خەباتگێڕانی نێو بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی دەکەونە بەردەم ئەو پرسیارە کە داخۆ لە کەدا وزە مرۆڤییەکان کارایی سەردەم ڕاچڵەکێنەر وەربگرن و لەنێو خەباتدا بنیاتنەرانە پتر ئاوەڵا ببن، نەک خەریکی گەلەکۆمەکە بن و ناوی بنێن پارتی نیشتمانی یان دێمۆکراتی و هتد. بەڵێ، لە بنەڕەتدا خوێندەوارانی کوردایەتیش فێیان بەسەر ئەم پرسە کرۆکییەوە نەبووە، هاوشێوەی هەردوو شاندی بۆ ئەوروپا نێرراوی سوڵتانەکەی ئیستانبول کە گەرەک بوو بۆی ڕوونبکەنەوە بۆچی ئەوروپا بەری جیهانی ئیسلامیی داوەتەوە، ئەوانیش، بەدووی یەکدا، یەک وەڵامی بە دەهێننەوە: "خاوەن شکۆ، هۆکارەکەی تەکنیکە"! – تەکنیک نەک مرۆڤ!

4

تەریب بە دەخگەڵییەکانی کوردانی ئێراق، لای کوردانی "وڵاتانی

دراوسێیان"، گۆڕانکاریی ڕیشەیی ڕوویان داوە، کە پێکڕا لە "پ.ک.ک."وە بەرخراون و ڕاستەوخۆ هاتوونەتە نێو ئەمانیشەوە.
گرنگترین مۆرکی ئەم گۆڕانکاریانە ئەوەیە کە بۆ یەکەم جار لە مێژووی سەرجەم جیهانی ئیسلامیدا لەکاتی محەمەد و شۆڕشە تیۆکراتی□کەی بەدوواوە، ئیدیۆلۆژیانە بکەری ئاگامەندی سیاسی بەرانبەر کەسێتیی ئیسلامی بنیاتدەنرێت، ئەوەش بە ئامانجێکی سیاسییەوە کە دێمۆکراتیی خۆسەرییە وەک تێکەڵێک لە ئەنارکیزم و دێمۆکراتیی جەماوەری. لە بنەڕەتدا ئەمە گۆڕانێکە کە تەواو دژبەری خێڵەکی -گوندی و خێڵەکی-شارنشینییە، کەواتە تەواو دژبەری کوردایەتییە، ل□م □□وتەشدا کوردەکانی ئێراق بۆ یەکەم جار (کەواتە نەک بەڕێی شیۆعی یان کۆمونیستەکانەوە) ئەزموونی ئالەنگارییەکی نێوەرۆکی دەکەن ک□ ب□ریتییە لە پراکتیزەکردنی تیۆرییەکی ئاوەڵاکراوی کوردی بە داواکارییەوە بۆ گۆڕین ی ڕیشەیی ناوچەکە – ئەمە لە خۆیدا پ□□ژ□یە کە داکەوتییانە لەگۆڕێیە (و پرسیاری سەرگرتنی یان نەگرتنی، یان ڕەخنەکردنی، بابەتی خەریکبوونەکەی ئێمە نییە، چونکە کوردایەتی و داکەوتی هەنووکە پرسی ئێمەیە).
لێ ئەم گۆڕانە هەروەها لە ڕوویەکی دیکەشەوە ئاستەنگە لە بەردەم کوردایەتییەکەی سوننەگەرایانی خێڵەکیی شار یان گونددا: ئەوە کە پارتە کۆمونیستەکان دەیانویست بە دانەوەی سوننەگەرایانەی "سۆسیالیزم ی مارکسیستیی مۆدێرن" بیکەن، ئەمان ئێستا "بە پرۆژەیەکی کوردی" دەیکەن: ئاشتکردنەوەی گەلەکان، کارکردنی هەموویان لە پێناوی ژیانێکی چالاکی کەم یان زۆر مر□قد□ستدا (ئەمە لایەنی کەم ئامانجیانە و لە "ڕۆژئاقا" سەرباری جەنگ "هەوڵ"ی پیادەکردنی دەردرێت).

5

ئاست□نگ□کی زۆر کرۆکی لە بەردەم کوردایەتییەکەی سیاسەتکارانی خێڵەکی-گوندی و خێڵەکی-شارنشینیدا ڕیشەی لە ناخی ئەوان خۆیاندا داکوتیوە ک□ ب□ریتییە لە بێشەرمی و درۆزنی – وەک سەرەنجامێکی جیهانبینی و پەروەردەیی. ئێمە خۆمان ل□□□دا لە بەردەم پرسێکی ئەخلاقیدا دەبینینەوە، کە دەتوانین گریمانە بکەین هۆی تەنینەوەی وەک جیهانبینی دەگەڕێتەوە بۆ ش□خ□ایەتیی تەریقەت، چونکە ئەم ش□خ□ایەتییە کە لە سیاسەتدا کارایی خۆی وەرگرتووە، لە کرۆکەوە بە درۆ گەورەکان ژیاوە و دەژی، کەواتە نەوەکانی خۆی بە درۆ گەورەکان خۆشەکردووە. بۆ نموونە گەورەترین درۆی لایەنێکیان ئەوەیە، کە گۆیا شێخە کوردەکانی ئەو نەوەی مح□م□دی ئارەبن! هەندێکی درۆکانی دیکەی هەموویان بە کاریگەریی ئەخلاقییەوە بریتین لە: گەرچی ئەوان پێکڕا لە دینی محەمەدی لایانداوە، کەچی خۆیان وەک موسڵمان نمایش دەکەن؛

یان دەبێژن کە گۆیا "شێخەکانیان کەرامەتیان هەیە!" یان زاتی پیرەزن! ئەوە ئیدی تا دەگات بە خورافیاتی ئەوتۆ کە گۆیا گوللە شێخەکانیان نابڕێت، یان گڕ لە فڕۆکەوە فڕێ بدرێنە خوارەوە، هیچیان لێنایەت! ئەم چییەتییە درۆزنەی هەموو "شێخایەتییە-کان"ی تەریقەت بەڕەوەی شێخزادە چالاکەکانی نێو کوردایەتییەوە دەرفەتی بۆ ڕەخسا بەنێو کارەکتەری سیاسەتکارانی کوردایەتیدا وەک ئەدگار بتەنێتەوە. هیچ جێی سووڕمان نییە کاتێک ئەمڕۆ ئەمە بەڕوونی دەبینین، کە چۆن شەڕەسوارانی کوردایەتی هاوشێوەی شێخە شارلاتانەکانی (Charlatan) تەریقەت هیچیان پێ شەرم نییە: ئەوان درۆزنن، کەچی جەخت لە ڕاستگۆیی خۆیان دەکەن؛ بێنیشتمانن، کەچی دەبێژن نیشتمانپەروەرن؛ دەسپێتن و بەزۆر زارەکانی خۆیان دەهێننە نێوەندی دەسەڵاتەوە، کەچی دەبێژن دێمۆکراتن؛ بێدینن، کەچی دەبێژن بەئیمانن؛ دوژمنی کوردن بەوە کە خاکەکەی هەندی هەڕاج دەکەن، کەچی دەبێژن کوردپەروەرن؛ دەوڵەمەندن، کەچی دەبێژن هەژارن و هتد.
بەڵام ئەمڕۆ بەڕوونی دەبینین، خێڵەکێتی خۆی بە هەموو جۆرەکانییەوە نموونەی بەرجەستەی بەدەستەوە داوە کە ئەو لە کرۆکییەوە توانای دەسەڵاتداریی سیاسیی نەبووە و نییە، بەڵکو خێڵەکێتییە هەزەکییەکەی، شێخایەتییە تەریقەتییەکەی، هەر لە سەرەتاوە لە بەگەڕخستنی سیاسیدا بووە بە "باندی کریمینەڵ" (تاقمی عەسابەی ئیجرامی)، بۆیە زۆرینەی لایەنگرانی کەمینەیان لە شار و گوند هەندی هەندی لێیان تەکیونەتەوە، کە ئیدی ئەمڕۆ ئەو خێڵەکییە گوندی و شارنشینانە تەنیا بە پارە و کڕینی خەڵک، بە کوشتن و دیلکردن و فڕاندن، خۆیان لەسەر دەسەڵات پێڕادەگیرێت.

ماویەتی…

(1) پرۆسەکانی مۆدێرنیزەکردن بریتین لە گۆڕینی شێوەی دەسەڵاتداری، خانووی ژیان (بۆ نموونە لە شەرقییەوە بۆ غەربی)، خۆپۆشین، دروستکردنی شەقامی قیرتاو، خوێندنی فێرگەیی و هتد. بەگومان ئەم شێوە جیایانەی ژیان کاریگەریی لەسەر ناخی تاکەکەس دەنوێننەوە، لە ئەوپەڕی پێیان دەکرێت کەسێتی هەمواربکەنەوە (مۆدیفیکەیت بکەن). بۆ نموونە ئەندازیارێک، پزیشکێک، پارێزگاری شارێک، خۆیان نوێ دەپۆشن، باسی زانستە مۆدێرنەکان دەکەن، پلانی شار پێشبینی دەکەن، لە لە کرۆکەوە کەسێتیی خۆرهەڵاتی "سوننەتین" کە شێوەی ژیانی سوننەتی بەرهەمدەهێننەوە، زانستەکان وەک زانیاری (ئینفۆرماسیۆن) دەبین و هەوڵی تەتبیقکردنیان دەدەن، لاسایی ئەم پلان یان ئەو تەلارسازی دەکەنەوە (ئەمەش بەتایبەتی دوبەیی کە خۆیشی

بەرجەستە بوونی ئەستەتیکی خۆرئاواییە) و هتد.

کاوە جەلال

سۆسیۆلۆژیای خوێندنەوە … عەباس جەمیل جەماو

هەوڵێك بۆ بەرچاورووونی خوێنەر و کرانەوەی کۆمەڵگە

دەبێ ئینسان پرسیار لە خۆی بکات، کاتێك پرسیار لە خۆی ناکات واتا پرسیار لە سۆسیۆلۆژیا ناکات، کە پرسیاریش لە سۆسیۆلۆژیا ناکات کەواتا لە ئەدەب ناکۆڵێتەوە، بۆیە دەبینین ئەم هەموو دەقە ناکامڵە بەسەرماندا تێدەپەڕێت و چاپ و بڵاو دەکرێنەوە کەسیش قسە ناکات، دواتر سەرهەڵدانی گرفتگەلێك بۆ ئەوەی کەسێك بیری لێ بکاتەوە و چارەیەکی بۆ بدۆزێتەوە، منیش ناچار بکات لەم فەزایە جێم نەبێتەوە، خۆم نادۆزمەوە.
بالزاك توانی روئیای فیکری چینایەتی بگۆڕێ، باسی جوتیار دەکات، باسی ژیانی فەرەنسا دەکات لەسەرەتاکانی سەدەی نۆزدەهەم، هاوکات توانی دەیان ئەدیب و بیرمەندی گەورە بخاتە ژێر کاریگەری نووسینەکانی، مارکس باس لە واقیع گەرایی دەکات و پێی وابوو بالزاك راستگۆترین شتی وتوە لەمبارەوە.
مۆلێر بەکۆمیدیا باس لە تاکی بۆرجوازی دەکات، ئەگەر ئەم بیرۆکەیە براکتیك بکەینە سەر ژیانی هونەری کوردی و هەروەها ژیانی ئاسایی، دەبینین هەم بۆ هونەرمەند و هەم بۆ بینەر و گوێگر، فەزاکە دوو شتی جیاوازە، بەڵام لە تێکستی کوردیدا چارەسەری ئەم ئیشکالیاتە هونەری و سۆسیۆلۆژییە نابینین، بۆیە ئەمە ئیشی سۆسیۆلۆژیایە، کە لەکایەکاندا کەمتر گرنگی پێ دراوە.
لێرەدا ئەوەمان بۆ روون دەبێتەوە، کە ئەوە سۆسیۆلۆژیایە هۆکاری بەرهەمهێنانی تیۆرە، بۆ نموونە بونیەی واقیع گەرایی دروست کرد.
لەمڕوانگەوە دەگەڕێینەوە بۆ ئەڕستۆ و هیگڵ، کە چۆن دەڕواننە هونەری شیعر، یان هیلیس میلەر لە کتێبی ئەخلاقیاتی خوێندنەوەدا، بە چ شێوەیەك خوێندنەوەی بۆ لایەنی ئەخلاقی لە دیراسەی ئەدەبی

کردووە، کە سایکۆلۆژیای کەسایەتی لەدەق جوداکردۆتەوە، نموونەی ئیشکردن لەسەر دەقی فەلسەفی و ئەدەبییەکانی زۆرێك لە ئەدیب و نووسەری وەك جۆرج ئەلیوت و هینری جێمس و هتد.

هەروەها رۆڵان بارت باسی مردنی نووسەر ئەکات، دەلیلی ئەوە دێنێتەوە، کە دەقی ئەدەبی لەدەستی نووسەر دەرئەچێت و ئەبێتە موڵکی خوێنەر، چونکە خوێنەر بە دوای مەعریفەوەیە، خوێنەر چاوەڕێی بەرهەمی ئەدەبی دەکات، فیکر و مەعریفە لەیەك جیا دەکاتەوە و وەکو چاودێرێك بەسەر تێکستەکانەوەیە ئینجا بەسەر دەقنووسەوە.

لەمبارەیەوە بەرهەمێکی سارتەر وەرئەگرین لەدەقی (مێشەکان) یان لە گرێی ئەلکترای سۆفۆکلیس، چەندین روداوی تاقانەی تێدا دەبینین، وەختێك بەدیققەت تەماشایان دەکەین، بەبەراورد بەیەکتر دەقگەلێکن خاڵی هاوبەشیان تێدا نییە، نە لە رووی دەرونناسیەوە نە ستایلی نووسین نە خوێندنەوەی کارێکتەر، بەڵکو هەر دالێك لەوانە مەدلولەکەی لەبەرهەمە ئەدەبییەکەدا بەئاسانی بۆ خوێنەر دەرئەکەوێ، چونکە ئەمانە سروشتێکی یەکپارچەییان هەیە (الوحدە الموچوعیە)، کە ئەویش پەیوەندی راستەوخۆی بە کۆمەڵگەوەیە، بەومانایەی هەر نووسەرێك یان دەقنووسێك بەتەواوی کۆمەڵگەی نەخوێندبێتەوە، ناتوانێ لە دەقەکانیدا رەنگبداتەوە.

ئەمە دەبێ لەناخی خودی نووسەردا هەبێ، بەواتای جیاوازی بەرهەمێك لەگەڵ بەرهەمێکی تر، لەکۆمەڵناسیدا وەکو ئەوە وایە، کە دوو کارەکتەرمان هەبێ یان فرە پاڵەوان، هەر یەکەیان باس لەبابەتی خۆیان بکەن، بۆ نموونە ویستی شتێك لەگەڵ کەسێکی عاقڵی ئاسایی یان بیرمەندێك.

ئەوەی کە گەورەترە لەناو کۆمەڵناسیدا مەسەلەی شرۆڤەکردنی حاڵەتە یان دیاردەکانی کۆمەڵگە، نمونەی نووسەرێك لە چیرۆکێکدا باس لە گرەوی ژیان دەکات، کە ئەمەیان دەروونناسیە، بەڵام لایەنەکەی تری واقیعی کۆمەڵایەتییە، بۆ نموونە کارەکتەری دەقەکە لەگەڵ کەسێکی ئەرستوکرات یان دەوڵەمەند خۆی بەراورد دەکات، یان پرۆتستانتی یان کاسۆلیکی، لەژیانی کۆمەڵگەی عیراقیش (شیعە و سونە).

ئەدەبناسی گرنگیدانە بە وێناکردنی ژیانی مرۆڤایەتی چ لە رووی فیکری و مەعریفیەوە بێت یان سۆز و هەڵچوونەکان و تاد، لە گشت قۆناغەکاندا لەنێو بازنەی سروشت و کۆمەڵگە و بیرکردنەوەکاندا، لەسەر بنەمای بەڵگە و توێژینەوەی زانستی، کە لە بوارەکانی ژیان دەستی بۆ دەبردرێ، هەروەها پۆلێن دەکرێت بە شێوە زانستی و هونەرییەکەی، چونکە بەپێی تیۆری لۆسیان گۆڵدمان بێ، دەبێ ئەدەب گرێدراوی باری کۆمەڵایەتی بێ، بەپێچەوانەوە جگە لە فانتازییەکی بۆ ئامانج شتێکی تر نییە.

مانای هەر بەرهەمێکی ئەدەبیش وەك راپۆرتێك نییە، تاكو لەتەوەرێك یان دووان گینگڵ بدات، لەکاتێکدا بەدنیایەك گفتوگۆ و دەنگی جیاواز دەور دەدرێت، بۆ بەستنەوەی بەکایەکانی تری کۆمەڵگەوە چ لەرووی بابەتییەوە بێت یان مەعریفی یان شوناسی ئەدیب لەناو دەقدا .. تاد.

ئامانجیشی داکۆکی کردنە، سوسیۆلۆژیای ئەدەبیش شرۆڤەکردنی ئەو ئامانجەیە، نموونەی رۆماننوسێك، كە واقیعی ئەنووسێ و ئەوی تر خەیاڵی و فانتازی، مارکیز یان سێرڤانتس لەگەڵ ماکسیم گۆرگی سێ فەزای زۆر جیاوازن، عەبدوڵڵا سەراج و بەختیار عەلی هەروەها زۆر جیاواز.

بابەتێك هەیە لەناو تیوری ئەدەبی پێ دەوترێت بنەماخوازی ئەدەبی، ئەدەبیات شیکاری تایبەت بەخۆی هەیە و پەیوەندی دژەکان لێك دەداتەوە، نموونەی فۆرمالیستێك لەگەڵ ئەزمونگەرێك.

هەروەها دۆخی مێژوویی و رواڵەتی ئینسان لەناو دەقدا، بەواتای ئەوەی کۆمەڵناسی جیاوازی بەرچاو ئەکات، جیاوازی مێژوونووسێکی ئەدەب لەگەڵ شرۆڤەکارێکی ئەدەب وەکو مێژوو، چونکە ستراکتۆری دەقەکان لەناو ئەدەبەکاندا دەخوێنێتەوە، بۆ نموونە ئێمە خاوەنی هەندێ گرێین لە سایکۆلۆژیای دەقدا، لە دەقی ئەلکترا کچ حەز لەباوکی دەکات، ئۆدیبیش دایکی، ئەگەر چی عوقدەیەکی سایکۆلۆژیە، بەڵام پەیوەندی بەسۆسیۆلۆژیاشەوە هەیە، گرێی ئەلکترا زاراوەیەکە لەلایەن فرۆیدەوە دانراوە، کە ئاماژە بە هۆگربوونی بۆ هۆشانەی کچ بەباوکی دەکات و هەروەها چۆن ئیرەیی بەدایکی دەبات و رقی لێدەبێتەوە، فرۆید توانی ئەم زاراوەیە لە ئەفسانەی ئەلکترای یۆنانی وەربگرێ و لەبەرامبەردا گرێی ئۆدیب لەلایەن نێرینەوە.

ئێمە ئەمانە وەك دەق وەردەگرین، دەسەڵاتی دەقی رابووردووش ئەیەوێ بەسەر داهاتوودا جێگیر بێت، بەواتای نەمری دەق، لەدوای هاتنی ئازادی بۆ دەقیش قۆناغێکی تری دەقی رەسەن دێتە ئاراوە، کە هەمیشە بخوێرێتەوە.

ئازادی بۆ دەق، ئازادی بەواتای خۆ دوورخستنەوە لەو کۆت بەندەی هەیە، بۆ نموونە دوورکەوتنەوە لە کێش و سەروا، هەروەها لە مۆسیقاشدا چەندین ستایلی نوێ سەریهەڵداوە، نمونەی ئەرەبێسك، کەواتا ئێمە قسە لەسەر بابەتێك ئەکەین بەواتای دەقی کراوە، کە بەدەقی رەسەن ناسراون.

شرۆڤەکاری کۆمەڵناسی ئینتیمای نییە بۆ هیچ یەك لەمانە، لەیەك حاڵەتدا نیگای هەیە ئەویش خیانەت لەدەقدا بەواتای دزی لەدەقدا، خوێنەری ماتریالیش ئینتیمای هەیە، هەروەها چەپ گەراکان و دەروونشیکارەکانیش ئینتیمایان هەیە، بۆ نمونە رۆبن هود وەکو

پاڵەوانێك تەعامولی لەگەڵدا ئەكرێ وەك ئەوەی خۆی دروست كردبێ لەدەقەكەدا.

كاتێ قسە لەسەر ئەو بنەماخوازیە ئەكرێ بۆ خوێنەری وشیار و شیاو، بەرهەمی دەق و توێژینەوەی دەق لێرەوە دەست پێدەكات، لێرەوە ئاستی خوێنەر باڵاتر ئەبێ و ئەچێتە پێشەوە، چونكە لێرەوە باسی فاكت ئەكرێ، ئەو فاكتەی خوێنەری ئاسایی لەدەقدا نایبینێت.
مەبەستی نووسەری جدیش لێرەوە سەرهەڵدەدات وەك ئەوەی بیەوێ بڵێت پێویستە خوێنەر ئاڕاستە بكرێت، كرانەوە بەرەو فەزای كۆمەڵایەتی، بەرامبەر بە فیكری نامۆكان، ئەمەش بەهەڵسەنگاندن دەكرێ، كاتێك بەراوردكاری بۆ زیاتر بەرچاورووونی خەڵكی و بەرەو پێشبردنی كۆمەڵكە و رزگاركردنیان لەجەهل و تێگەیشتنی نەرێنی.
بەڵام ئەوەی مایەی هەڵوەستەكردنە خوێنەری ئێمە لەم فەزایەدا، وەك بڕێی لەناو زەلكاوی جەهلدا ئەیانەوێت گەنگەشەی بابەتەكان بكەن، ئەوەندەی لەهەوڵی خوێندنەوەی حیكایەتەكانی نێو تێكستەكان بوونە، نیو ئەوەندە بەلای خوێندنەوەی فاكتەكاندا نەچوونە، بەواتای تێنەگەیشتن لەشێوەكانی پەیوەندی نێوان دەق و ماناكانی پشتی دەق.
ئێستا پرسیارەكە ئەوەیە، تاچەند خوێنەری كورد توانیوێتی خوێنەرێكی جددی فكری ئەدەبی بێت و میتۆدەكان بناسێ، هەروەها لەناو دەقی كوردیدا خۆی بدۆزێتەوە؟
هاوكات نووسەری كورد تاچەند توانیوێتی شۆڕبێتەوە ناو ئەو واقیعی كۆمەڵایەتییەوە، كە لە فەزای بیركردنەوە یان لەپەراوێزی بیرێكە و هەنگاوە فیكرییەكانیدا وێنای كێشەكانی كۆمەڵگە بكات، پشت بەستوو بە گرینگیدان بە خوێندنەوەی چالاكییە مرۆییەكان لەنێو پەیوەندییە كۆمەڵایەتییەكاندا، چونكە نووسەر یان ئەدیب گوێزەرەوەی بونیادی پەیوەندییە كۆمەڵایەتییەكانن لە ژیانی مرۆڤایەتی.
ئایا نووسەر تا چەند توانیویانە خوێنەر بە ئاڕاستەی وشیاری چینایەتی و كێشەكانیدا ببەن، یان تا چەند هانی خوێنەریان داوە فكر و جوگرافیا و.. تاد، بخوێننەوە؟
لە كتێبی رەخنە لە ئایدۆلۆژیای سمكۆ محەمەد هاتوو (ئێمە باس لە كائینێك دەكەین (رۆشنبیر) نابێت دەست و پێ سپی بێت، چونكە ئەم كائینە هیچ نەبێت دەزانێ نادادپەروەری كامەیە و لە كوێوە دەستیپێكردووە و بۆ كوێ دەچێت و هیچ نەبێ دژی بوەستێتەوە).
ئەمەیە ئەو گرفتەی ئەمانەوێ پەنجەی بۆ درێژ بكەین، نوسەر و رۆشنبیری ئێمە وەك پێویست نەیانتوانیوە ئەو ئامانجە بپێكن، كە پێ دەوترێت ئاڕاستەی تاكی كۆمەڵگە، بەپێچەوانەوە بەپێی ویستی خوێنەر دەقیان نووسیوە، وەكو ئەوەی ئێستا هەر قەڵەم بەدەستێك بوونە بە

رۆماننووس.
ئێمە پێویستیمان بە پراكتیك كردنی هەڵوەشانەوەگەرایی هەیە بۆ دەقی كوردی، كە لەم روانگەیەوە دەتوانین بڵێین ئێمە لەمبارەیەوە دەستبەتاڵین، بتوانێ لەتێكستەكاندا شێوازی پەیوەندی نێوان دەق و ماناكەی شی بكاتەوە، شرۆڤەكارمان نیە، رۆشنبیری ئاڕاستەكارمان نیە، ململانێی ئەدەبیمان نیە، وەرگرتن و پێدانمان نیە، نازانین مێژوو چیە، جوگرافیا ناخوێنینەوە، رۆشنبیرییەك بەدی ناكەین لۆژیكیانە خوێنەر ئاراستە بكات، لێرەوە تێدەگەین، كە كورد لەئەدەبدا بەتایبەتی لەدەرەوەی ئەو مێژووەیە كە مۆدێرنە تۆماری كرد.
بۆیە هەر بەم هۆیەوە خوێنەرمان نەیتوانیوە لەرێی سوسیۆلۆژیاوە شۆڕبێتەوە نێو دەقەكان (واقیعی نیە)، فاكت ناخوێنێتەوە، خۆی لائەدا ئەترسێ، بەزۆری خوێنەری رووكەشن، یان روونتر بڵێم ترسنۆك، ئەنجامی هەموو خوێنەرێكی ترسنۆكیش، ئایكۆنی بەتاڵ و ترسنۆك بەرهەم دێنێ، ئایكۆنی وەهمی، دوور و نزیكیش خوێندنەوەمان بۆ كێشەكانی چینایەتی نەبووە.
كاتێكیش پەی بە كێشەی وشیاری چینایەتی نەبردرێت، ناتوانین بەشداری ململانێیەك نەكەین لەكایەكاندا، كە بگونجێت، هەر كۆمەڵگەیەكیش بەم چەشنە لە جەهلدا ژیان بگوزەرێنێ، بەدڵنیاییەوە بۆ دەسەڵاتی سیاسیش وەك ئەوە وایە هەنگوینی لە داردا بەدەستهێنابێت، كورد واتەنی كاڵا بەقەد باڵا.
بیریشمان نەچێت جۆرێكی ترمان هەیە لە خوێنەر، جیاواز لەوەی باسمان لێوەكردن، كاتێ لە خوێندنەوەی تێكستێك ئەبینەوە، ئەوەندە ئەزانین بڵێین دەقێكی خۆشەوە، نمونەی دوو كەسی هاوسەفەر، یەكەمیان سەفەر بۆ چێژ وەرگرتن دەكات و دووەمیان وەكو گەریدەیەك شت ئاشكرا دەكات، كە بەوردی ئەڕوانێتە ئەو چەمكانەی دێنەبەر زیهنی یان خوێندنەوەو لێكۆڵینەوە لەو كەرەستەو بابەتانەی دێنە بەردیدی تا ئاستی توێژینەوەی زانستی و سودوەرگرتن لە مەبنا هونەری و زانستیەكەی.
نمونەی كۆڵۆمبۆس وەك بازرگانێ، كە بەردەوام لە گەشتدا بوو، توانی لەهاوشانی كارەكەی یان پیشەكەی، شت بدۆزێتەوە، جیهانێكی نوێ بدۆزێتەوە (ئەمریكا) و هەروەها بڵێ زەوی خڕە، رامبۆ بەهەمان شێوە بۆ بازرگانی هاتە رۆژهەڵات، كەچی بوو بەخاوەنی دەقی كراوە.
لە هونەریشدا گۆرانیبێژ جۆرێكی ترە لە خوێنەری دەق، هەروەها مەقام بێژ و شانۆكار و شێوەكار تاد، وەكو موخاتبێك ئیش لەسەر دەقەكان دەكات و بەشێوەی زارەكی (شەفەیی) یان دەست و فڵچەكەی، بیرۆكەكان ئاڕاستە دەكات و بیاگوازێتەوە.

کاتێك ئەڵوانینە مەقامەکان، ئەوانیش ئەچنەوە بابی کلتوورەوە، کە ئەکرێ بڵێین کورد لە کۆندا خاوەن گوتار یان هونەری رەسەن بووە، کە ئەبینین بەزۆری هەوڵێك بوونە بۆ کرانەوە بەرووی کۆمەڵگەدا، چ وەك دەق یان وتن، وەکو مەقامەکانی سیاچەمانە و هۆرە و ئای ئای و لاوك و حەیران…تاد.

لێرەدا یەکێك لە ستایلەکانی مەقامی حەیرانی دەشتی هەولێر بە نمونە دێنینەوە، کە لە تێکستەکەیدا (ئەسمەر و مامەر) وەك دوو پاڵەوانی دەقی مەقامەکە هاتووە، کاتێ هەواڵی برینداربوونی مامەر دەگاتە ئەسمەر، بۆ سڵەمینەوەو زۆر بوێرانە بەمەبەستی چوونی بۆ لای مامەر، روو دەکاتە باوکی دەڵێت، (ئیزنیشم بدەی هەر دەچم، ئیزنیشم نەدەی هەر دەچم) ئایا لێرەدا لەرووی سۆسیۆلۆژی ئەدەبییەوە چی خوێندنەوەیەکمان بۆی هەیە، سەرباری رەهەندە مێژووییەکەی، کە دەبوو رەخنەگرانی بواری میوزیك و ئەدەبی، لەسەر ئەو چەمکە بوەستابان و قسەیان هەبوایا، چونکە بوارێکی فراوانی بۆ هێشتوونەتەوە بۆ گەنگەشەی بوعدی فیکری و رەهەندی کرانەوە، وەك باسمان لێوەکرد، بەتایبەت لە ناوەندە هونەری و مەعریفییەکان لەسەر ئاستی ناوخۆ و دەرەوە، بەتایبەت دەرووبەر.

دەق گەلێك کە لەچوارچێوەی ئەو مەقامانەدا ناسیومانن، کەبانگەشە بۆ فەراهەمکردنی ئازادی ژن و وەدەستهێنانی شوناسی کەسی لەناو کۆمەڵگەیەکی داخراودا دەکات، هەروەها وەستانەوە لەبەرامبەر ئەو عورفەی، کە بەدرێژایی مێژوو بەسەر ژندا سەپێنراوە.

لەبەرامبەردا وەك بەراوردێك بۆ ئەو دەقانە، تێکستی مەقامەکان، پەنجە لەسەر هەندێ تێکستی پێچەوانەی ئەو تەوژمە فیکرییە دابنێین، کە گوایە بانگەشەی ئەدەبی مۆدێرنەی بۆ دەکەن، نمونەی ئەو دەقە شیعرییەی پەشێو، کە دەڵێ (لەدەستم دێ ئەڵقەی پەنجەت پێ فڕێدەم، نامەی بەختت بسوتێنم)، پاشان جەزای گۆرانیبێژ وەك خوێنەر، رێك ئەو جۆرە خوێنەرەمان بیردێتەوە، کە دەڵێ بابەتێکی خۆشبوو، بۆ ئەوەی چاوێك بخشێنێت بە رووە سایکۆلۆژی و سۆسیۆلۆژییەکەیەوە، کە دوای سەدان ساڵ لە بانگەشەی فیکری ئەدیبان و هونەرمەندانی مێژووی دێرینی کورد، ئەمانە (نمونەی پەشێو) دێن ئیتیکی ئەدەبی ئەشێوێنن و رۆئیای توندوتیژی دەرهەق بەژن ئەهێننەوەو نەوەیەکی بۆ چاو و رووی پێ بەرهەم دێنن لەناو گۆمەڵگە، کەچی شاعیری ناسراوی عەرەب نزار قەبانی بەپێچەوانەوە بەشێکی بەرچاو لەگوتار و مەبەستی دەقەکانی، بۆ ئازادی ژن و فەزای کرانەوە بوو لە کۆمەڵگەی رۆژهەڵاتی.

ئایا دۆناڵد ترامپ هەڕەشە و مەترسییە؟* ... زاهیر باهیر

بە دڵنیاییەوە مەترسییە، بەڵام بۆ کێ؟ پێش وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە دەبێت ئەوە بڵێم کە مێژوو تا ئێستا چەند ڕاستییەکی سەبارەت بە شۆڕش فێرکردوین کە ناکرێت فەرامۆشیان بکەین.

یەکەم: مێژوو نیشانیداوین کە پارتە سیاسییەکان هەر لە چەپەوە و کۆمۆنیستەوە تا دەگاتە سۆشیالیستی دەسەڵاتخواز ناتوانن گۆڕانکاری بنەڕەتیی لەم سیستەمەدا بکەن. لە ڕاستیدا ئەوان چەندەها ئاستەنگیی وەکو پارێزگاریکردن و درێژکردنەوەی تەمەنی سیستەمەکە، دروستدەکەن.

دووەم: شۆڕش نە لە ڕێگای کودەتای سەربازیی و نە لە ڕێگای پیلانی سیاسییەکانەوە دەکرێت.

سێیەم: مێژوویەکی دوور و درێژمان سەبارەت بە سیستەمی پەرلەمانتاریی هەیە کە شکستیهێناوە لە هێنانی گۆڕانکاری بنەڕەتدا.

چوارەم: مێژوو ئەوەشی نیشانداوە کە هەژاریی بە تەنها ناتوانێت بناخەیەك بێت بۆ ڕوودانی شۆڕش. لە ڕاستیدا لەوەش زیاتر مێژوو ئەوەی تۆمار کردووە کە هەژاریی خەڵکی زیاتر دەکاتە پاشکۆی دەوڵەت و کۆمەڵە خێرخوازییەکان لەبری ئەوەی متمانە بکەنە سەر خۆیان و خەبات بۆ گۆڕانکاری بنەڕەتی بکەن.

لە خەباتی چینی کرێکارانی بریتانی ئامارەکان ئەوەمان دەدەنەدەست کە ژمارەی خۆپیشاندان و ناڕەزایییەکان و مانگرتنەکان زۆر لە دابەزیندا بووە لە سەردەمی حوکمی پارتی لەیبەر [پارتی کرێکاران] * . خودی ئەمەش پرسێکە کە بە دەگمەن جیاوازییەك لە هەلومەرجەکانی سەر کار و ژیاندا هەبووە لەو کاتانەشدا کە حیزبی موحافزین لەسەر حوکم بوون.

لەگەڵ ئەوەشدا نکوڵی ئەوە ناکرێت کە هەندێك ڕیفۆرم لەسەر دەستی چەپ و سۆشیالدیمۆکراتەکانا کاتێك کە لە حوکمدا بوون ، کراون، کە بە ڕادەیەکی کەم ژیانی چینی کرێکارانی باشکردووە. بەڵام ئەم ڕیفۆرمانە کرێکاران تەنها بۆ ماوەیەکی کەم سوودیان لێوەرگرتووە. لە ماوەی درێژخایەندا ئومێدێکی ساختەیان دەداتێ، وایان لێدەکات

کە زیاتر وابەستە بە پارتە سیاسییەکان ببن لە کردنی گۆڕانکاریید. بە واتایەکی دیکە زەرەرمەندیان دەکات، وایان لێدەکات بڕوا بەخۆیان لەدەستبدەن کە بتوانن گۆڕانکارییەکان بکەن. هەر ئاواش دەماخیان دەشواتەوە کە گوایە ئەمەیە دیمۆکراسیی. ئەو وەهمە بە خەڵکی دەدات ئەمە جۆرێکی جیاوازی دەسەڵاتە و جۆرێکی جیای حکومەتە. بە خەڵکی دەڵێت دەوڵەت هەیە دیمۆکراسییە و دەوڵەتیش هەیە دیکتاتۆرە. بەڵام لە راستیدا بوونی حکومەت/ دەوڵەتی دیمۆکراسی یاخود دیکتاتۆریی هەر هەمان شتە. دەوڵەت ناوی هەرچیبێت لە نێو سیستەمەکەدا کۆنترۆڵ و لاقەی خەڵکەکەی دەکات. بە بەکارهێنانی ئامراز و دەسگەکانی لە حوکمی دیمۆکراتیی و دیکتاتۆرییەتا هەرکامیان حوکممان بکەن، هەر وەکو یەکن.

کاتێك کە دیکتاتۆرەکان و پارتە ڕاستڕەوەکان لە دەسەڵاتدان، ڕاستییەك هەیە کە ئازادیی نییە یاخود زۆر کەمە. هاوکات پەیوەندی کۆمەڵایەتی نێوانی خەڵکی زۆر توندوتۆڵە، هاوپشتییەکی زۆر باش هەیە، هەروەها هاوکاریی و بەتەنگەوەهاتن و بەدەم یەکدیچوونیشەوە هەیە. هەر ئاواش هێڵی جیاکەرەوە لە نێوانی هاوکاران و هاوپشتانی حکومەت و دەوڵەت و ئەوانەی کە دژ بەوان دەجەنگن ، زۆر ئاشکرایە. زیاتریش لەوانە متمانە و یەکێتی لە نێوانی خەڵکیدا هەیە و تا ڕادەیەکیش هەمووان پاگەندەکانی دەوڵەت و میدیاکەی، ڕەتدەکەنەوە. زۆرێك لە ئێمە ئەم ئەزموونگەرییەمان لەسای حوکمی صەدام حوسەین-دا هەیە ، هاوڕێیانی وڵاتانی دیکەش هاوبەشی ئەم هەست و بۆچونە دەکەن.

با سەرنجێکی ئەمەریکا بدەین لەسای حوکمی سەرۆك ترامپ-دا، کە یەکێکە لە هەر دەسەڵاتدارەکانی جیهان. من لەم کورتە وتارەدا پیویستم بەوە نییە کە بچمەوە بە تۆماری کارەکانی سێ ساڵە لەمەوبەری ترامپدا ، کە ئەو زۆربەی وەخت بە ڕاستی و ڕەوانی، بە شاردنەوەی مەبەست، بە ڕاشکاوانە ئەوەی باوەڕی پێبووە وتوویەتی و کردویەتی. لە ڕاستیشدا ئەوەی کە وتویەتی سەبارەت بە سیاسەتەکانی ئەمەریکا چ لە ناوخۆ و چ لە دەرەوە، بە پێچ پەنا بەڕێیکردوون. ئەو ئەمەی باشتر بە سروشتی سیستەمی سەرمایەداریی ناساندووە. ئەو زۆر ڕوونە کە چارەی زانستی گۆڕینی ژینگەی ناوەت، زۆریش کراوەیە بەرانبەر بە خۆشەویستی خۆی بە خەڵکانی دەوڵەمەند و دەستبژێرەکان و هاوکارییەکی تەواوی کۆمپانیا زەبەلاحەکان دەکات. هەرگیز ڕق و کینەی بەرانبەر بە هەژاران و نقابە و چەپەکان و کۆمەنیستەکان و سۆشیالیستەکان و ئەنارشییەکان نەشاردەتەوە. ئەو ڕاشکاوانە وتویەتی دەستوەردانی ئیدارەکەی لە سوریا و عێراق-دا بە سامانی نەوتە. ئەو بەردەوام سەرکۆنەی بەرگریکەرانی مافی مرۆڤ و

یەکسانی کردووە. هەڵوێستی بەرانبەر ئیسرائیل و پاشا و میرەکانی کەنداو و سەرۆك جەیر بۆلسەنارۆی بەرازیل و سەرۆکی فلیپین، ڕوون و ئاشکرا، دۆستانە بووە و دۆستانەیە. ئەو کابرایەکی دیپلۆماسی وەکو سیاسییەکانی بریتانیاو ئەوانەی دیکەی وڵاتانی ئەوروپا نییە، کە شتێك دەڵێن و کەچی شتێکی دیکە دەکەن. ئەو دژ بە هەڵوێستی دووڕووانەی کۆنگریسی وڵاتەکەشێتی. ئەو نیشانمان دەدات کە دەوڵەت و تەواوی ئیدارەکانی ڕەنگدانەوەی بزنسن و لەگەڵیدا ڕۆژدەکەنەوە. پێمان دەڵێت بزنس و سیاسەت جیابوونەوەیان نییە و جیاش ناکرێنەوە. ئەم لیستە درێژەی هەیە بەڵام من لیرەدا دەوەستم .
کەواتە پرسیارەکان لێرەدا ئەمانەن: کێ سیستەمی سەرمایەداریمان بە ڕاستی وەکو خۆی نیشاندەدات؟ ترامپ یاخود سەرکردەکان و سیاسییەکانی بریتانیا و وڵاتانی ئەورپای ڕۆژئاوا؟ کێ لە هەقەتا وەکو ئەو قسەی دڵی خۆی دەکات و پێماندەڵێت ئەم سیستەمە سیستەمی ئێمە نییە و بۆ ئێمە نییە و سوودیشی بۆ ئێمە نییە بەڵکو تەنها سوود بەو و ئەوانەی وەك ئەون کە لەسەرەوە ناویانم هێنان دەگەیەنێت؟ بەڕاستی کێ لە ماوەی درێژخایەندا دووژمنی سەرمایەدارییە و خزمەتی بزوتنەوەی کرێکاران دەکات و پاڵ بە خەڵکەوە دەنێت بۆ مانگرتن و ناڕەزایی و تەنانەت ڕاپەڕینیش دژ بە سیستمەکە؟ ترامپ، یاخود سەرکردەکانی دیکە کە بەبەردەوامیی لە هەوڵی ڕتووشکردن و جوانکاریی سیستەمەکەدان وەکو سیستەمێکی دیمۆکراتیی، تاکو خەڵکی دڵخۆش بە ڕیفۆرمەکان، بکەن ؟
لە ڕاستیدا سەرۆك ترامپ باشترین ژینگەی بۆ ڕاپەڕین لە ئەمەریکا خولقاندووە بە سەپاندنی هەموو ئەو سیاسەتانەی کە لە خزمەتی دەوڵەمەندەکانان. لەسای سەرکردایەتی ئەودا دڕندەیی پۆلیس زیاتری کردووە ، نایەکسانیی تەشەنەی کردووە ، نادادەوەری کۆمەڵایەتی زیاتر لە برەودایە ،ڕێژەی هەژاریی زیاتر هەڵکشاوە ، ه□ر□و□ها ڕك و کینەی زۆر لە موسڵمانان و بەرابنەر بە کۆمۆنێتی هاوڕەگەزخوازان و فێمەنیستان و ئەوانەی کە خوازیاری گۆڕینی ڕەگەزی خۆیانن، زۆر زیادی کردووە.
لە ئێستادا لە ئەمەریکا ئەم ژینگەیە هەیە و خەڵکی بێزاربوون لێی. کوژرانی جۆرج فلۆید، بەداخەوە، تەنها خاڵی تەقینەوە بوو نەشتێکی دیکە بۆ ڕاپەڕینی خەڵکی.
سەرۆك ترامپ ڕەنگە شۆڕشی نەخولقاندبێت، بەڵام بە دڵنیانیەوە بزوتنەوەیەکی دروستکردووە، نەك هەر بە تەنها لە ئەمەریکا بەڵکو لە وڵاتانی ئەوروپاش، بە تایبەتی بریتانیا. کوژران و ناوی جۆرج فلۆید تەنها سومبەلێك بوو بۆ ڕاپەڕین . Black Lives Matter ، “ژیانی ڕەشپێستان گرنگە”، تەنها بزوتنەوەی ڕەشپێستان و بە تەنهاش

بە ئەوان نییە، بەڵکو بزوتنەوەی ملیۆنەها خەڵکییە لەم سەر زەمینە. بزوتنەوەی هەموانە لە جیهاندا کە لەسەر دەستی دڕندەیی دەوڵەت بە ماوەیەکی یەکجار درێژ، خەڵکی دەیچەژێت، کە بریتییە لە سیاسەتی دەستگرتنەوە" تەقەشوف" ، نایەکسانیی، نادادوەریی کۆمەڵایەتیی، بێ کاریی، جەنگەکان، هەڵکەنرانی خەڵکی لە نێو کۆمەڵ و زێدی باوباپیرانیی، بێ ماڵیی و بێ خانوویی و بێ دەرەتانیی و زۆری دیکە.

بەدەنیاییەوە بزوتنەوەکە هەموو شتێك لابەلا ناکاتەوە، بەلام هەندێك لە ڕواڵەتەکانی ژیان دەگۆڕێت. لە ڕێگای بەکارهێنانی چالاکی ڕاستەوخۆوە، زۆر بە خێرایی ئەم بزوتنەوەیە توانی ئەوەی کە لۆبییکردن و واژۆ کۆکردنەوە و گلەیی و پرۆتێستە ترادیسوۆنییەکان و چەلەحانەکیانی نێو دیوەخانەکانی پەڕلەمان، نەیتوانی لە ماوەی چەند دەهەیەکدا بەدەستیان بهێنێت، ئەم بزوتنەوەیە لە ڕێگای چالاکی ڕاستەوخۆوە، بەدەستیهێنا. سروشتی کردنی پرۆتێستی گەڵی، سیاسەتی مانەوە و کەڕنتینەکردنی لە ماڵدا تێشکان، مۆڵەت و پرسی پۆلیسی فەرامۆشکرد و خستییە لاوە هەروەها گوێشی نەگرت بە سیاسییەکان. هەموو بەرپرسیارییەکانی خستە سەرشانی خۆی، هاوکاتیش گیانی کردەوە بەبەری ئەو بزوتنەوانەی کە پێش سەردەمی کۆرۆنا لە جیهاندا لە ئارادا بوون.

لە بریتانیا پرۆتێستەکان توانی زۆر شت بگۆڕێت: هێنانەخوارەوەی هەندێك لە پەیکەرەکانی پیاوانی ڕایسست و بازرگانانی کۆیلە لە شوێنە گشتییەکاندا. لەمەش زیاتر چالاکوانان دەوڵەت و میدیایان ناچارکرد کە دان بە ڕاستینەی ڕەنگدانەوەی هەمە "مەوەتی" کوڵتوورگەریی کۆمەڵەی بریتانی بنێن. هەڵمەتەکان " کەمپەین" داخوازای پڕۆگرامی خوێندنی قوتابخانەکان و دانشگاکان دەکات بە ئەوەی ڕۆڵی مێژوویی ڕەشپێستەکان بخوێنرێت و ببێتە پرۆگرام. هەروەها داوا لە مۆزەخانەکان دەکرێت کە تۆماری ڕۆڵی بریتانیا لە بازرگانیکردن بە کۆیلەوە، بکات.

لەگەڵ ئەوانەشی کە لە سەرەوە وتم ، ئەگەر خەڵکی گۆڕانکاریی بنەڕەتییان لە ژیانیانا بوێت ، ڕژانە سەر شەقام و چنگاوشبوونی پۆلیس، ئەوانە کافیی نییە. پێویستمان بە بەکارهێنانی ئەم تاکتیکە کەمتر هەیە. پێویستمان بەوە هەیە کە قورسایی و چەقی خەباتمان و ئەزموونگەریمان و زانیاریمان و هەوڵەکانمان بخەینە سەر ڕێکخستنی خۆمان لە گەڕەکەکانا ، لە شەقامەکانا ، لە زانکۆکانا ، لە کارگەکانا ، لە ئۆفیسەکانا ، لە کێڵگەکانا و شوێنەکانی دیکەی سەر کار. پێویستمان بەمانە هەیە بیکەین ئەویش لە ڕێکخراوە جەماوەریی و گروپە ئاسۆییە بێ سەرکردەکانا تاکو خۆمان بە فشارخستنە سەر

دەوڵەت و دەسەڵات ئامادە بکەین، دواپ□ای پێوەنێین بۆ ئەوەی بە خۆمان ژیانی خۆمان ڕێکخەین و گۆڕانکاری ڕاستەقینە بکەین .
هەنگاوی یەکەمیش خەباتکردنە بۆ بەدەستهێنانی شارەوانیی ئازاد و جێگرتنەوەی شارەوانییە گەندەڵە بیرۆکراتییەکان.

زاهیر باهیر
04/07/2020

*ئەم وتارە لە لە سەرەتادا بە زمانی ئینگلیزی نوسیومە و پێش دە ڕۆژ لەمەوبەر لە ماڵپەرە ئەنارکیستەکانا بڵاومکردۆتەوە.
http://isj.org.uk/why-are-there-so-few-strikes/**
Zaherbaher.com

قەڵای هەولێر، بۆچی قەڵا؟ …
نووسینی : ئاری زێندینی

لای خەڵکی ئاسایی هەر شتێك بڵند بێت پێی دەڵێن (قەڵا , قەڵات) , لە هەندێ شوێن و وڵاتان قەڵات شوێنەکەی بڵندە لە بەرزایی دروستکراوەوبنیاتنراوە بەڵام لە وڵاتانیتر لەتەختایی دروستکراوە وەك ئەوەی لە هەندێ وڵاتی وەکو ئەوروپاوهندستان بەڵام هەر لەو وڵاتانەش قەڵا هەیە جێگاکەی بەرزە. (قەڵا – قلعە) مەرج نییە جێگاکەی بەرز بێت بەلکو سیفەت وتایبەتمەندی خۆی هەیە کە لە بنەڕتدا بۆ کاری تایبەتی کەسانێك و بازرگانی وسەربازی و بەتایبەت بۆ بەرگری بەکارهاتووە وەك خاڵیکی سەرەکی لە ناوچەیەك, تەلارسازیودیزاینی تایبەتی و لە مادەی تایبەت پێکهاتووە بە تایبەت لە روخساری دەرەوەی وەك دەرگایی گەورەوسەرەکی هاتن ودەرچوون بناغەی قەڵاکە بەپتەوبی و بەردی گەورە دروستکراوە نێوانی دیوارەکان تاچەند مەترێك وەك دینگەومنارەی قایم پێك بەستراوە, نموونە قەڵای (سالسبۆرگ لە نەمسا) , قەلای (وندسوور لە ئینگلترا) , قەڵای (مالبورك لە پۆلەندا) قەڵای (کوردان لە سوریا) قەڵای (شێروانە لە کوردستانی عێڕاق) لە قەزایی کەلار لە هەرێمی کوردستان , ئەمانە بە مەبەستی (قەڵا) دروستکراوە شوێنی کەسایەتی دیاروشوێنی بە مەبەستی بەرگری و شەڕ دروستکراوە بەشێوەی تەلارسازی وستانداردی بیناسازی قەڵا نەوەك شوێنی دانیشتوانی خەڵکی

ئاسایی.باسەکەی ئێمە دەربارەی (قەڵای هەولێرە) قەڵای هەولێر
قەڵا بێت قەڵا نەبێت هیچ لە بایەخی ئەو شوێنە کەمناکاتەوەو هەر
شوێنێکی جیهانی ودێرینە کە مێژوویەکی کۆن و دێرینی هەیە بۆ
(6000) هەزار ساڵ دەبێت مێژووە بۆ شاری هەولێروخەڵکەکەی.

مێژووی قەڵای هەولێر چەندەها قۆناغ تێپەڕیوە بەڵام دیارنییە دەسەڵات وفەرمانڕەوایەکی دیار حوکمی ئەو شوێنەی کردبێت هەندێك لە قۆناغەکانی مێژووش دیار نییەوپچڕپچڕە لە رووی کۆمەڵایەتی وسیاسی و سەربازی ئەم شارەوقەڵایە روون و ئاشکرا نییە سەرباری چەندین نووسراووتاروکتێب لەلایە نووسەری خۆماڵی کوردوبیانی و عەرەبی دەربارەی ئەم قەلاً یە بەتایبەتی وە شاری هەولێر بە گشتی سەردەمێك لە سەردەمەکان تووشی شەڕێکی بەرگری بووەتەوە بەرامبەر گەورەترین سوپاوپیاوی ئەوسەردەمە کە (هۆلاکۆ) توانیویەتی بەرگری بکات نەك شەڕ! بەڵام ئەگەر شەڕ بێت یان بەرگری دەبێت یەکێك سەرکردایەتی بکات ئەو کەسە کێیە و سوپاکەی چۆن بووە کەرەسەوکەلوپەلەسەربازیەکان چۆن و چی بووە, هۆلاکۆ لەرۆژهەڵاتی ئاسیاوەهاتووەئەو هەموو شاروووڵاتانەی بڕیوەوداگیرکردووە نیوەی عێراقی ئێستاش داگیرکردووە چۆن و لەبەرچی نەیتوانیوە ئەم قەڵاتەی پێ نەگیراوەوکۆنتڕۆلی بکات بەگوێرەی سەرچاوەکان دانیشتوانی ئەو کاتی قەڵاکە (550) کەس بوونە چەندی سەربازوبەرگریکاربوونەوچەندی خەڵکی ئاسایی بوونە چونکە شەڕوبەرگری ئامادەسازی و ئامادەکاری دەوێ بەتایبە بەرامبەر هێزێکی وەکو (هۆلاکۆ) و بۆ پاراستنی قەڵاکە! بابەتی مێژووش لە ئێستادا سەردوێکەوئەدەب نییە بەڵکولێکۆلینەوەوتوێژینەو زانستە,ئەو شوێنەی کە پێی دەڵێن (قەڵای هەولێر) ئێستا بووەتە شوێنەوارێکی جیهانی ناسراوە خەڵك لەوێ ناژی و چۆڵکراوە لە دانیشتوان لە پاش ساڵانی دووهەزارەکان بەتایبەت لە (2007)وە لەلایەن رێکخراوی (یونسکۆ) سەرپەرشتی دەکرێت بۆ زیاتر گرنگیدان و نۆژەنکردنەوەی بەڵام لە روویی (جوگرافی و جیۆلۆجی و شوێنەوارناسی) بایەخێکی ئەوتۆی پێنەدراوە مەبەستی ئەم ووتارە ئەمەیە! سەرباری ئەو هەموو کۆلیژوبەشی شوێتەوارناسی وجوگرافیاوجیۆلۆجی و بەتایبەت زانستی جیۆلۆجی لە هەرێمی کوردستان بۆخودی قەڵاکە لەچی پێهاتووەوقۆناغەکانی دروستبوونی وشێوەی قەڵاکەوئەوبەردوومادەی بەکارهاتووەولەچ سەردەمێك بووە بۆچی دروستکراوە بەمەبەستی چی دروستکراوە کێ دروستی کردووە کێ دەسەڵاتی دیاری ئەم قەڵایە بووە بەچ کەلوپەلێك و کەرەسەیەك و چەك و تەقەمەنی بەرگریان کردووە ئەگەر شەڕ رووی داوە تاکو ئێستا لەم لایەنەوە توێژینەوەولێکۆلینەوە زۆر زۆر کەمە دەبوایە دەرچوانی (شوێنەوارناس و جیۆلۆجی و جوگرافیا) کاری

سەرەکیان بایخدان بەو قەڵایە بێت نەوەك بڕوانامە بەدەسهێنان ودامەزراندن,کەچی لەولاوە کەسێکی بیانی بێت لە وڵاتێکی دوورەوە توێژینەوەلێکۆڵینەوە ئەنجام بدات. (قەڵای هەولێر) قەڵا نییە ! , بەگوێرەی ئەو هەڵکەوتە جوگرافییەی شاری هەولێرو لەم ناوچەیە و لە رووی جیۆلۆجی خاکەکەی ئاسایی شوێنێکی تەختانییە بە هاتنی رێژگاروبەسەرچوونی رۆژگار شێوەکەی ئاوها هەڵکەوتووە زیاتر نیشتەنییە واتە پاشماوەی ئاوەوئاوی دەریا شێوەکەی وەکو بنی دەریایە, لە چیاکانەوە دەست پێدەکات تا گردوتەپۆلکەوەدەشتایی درێژ دەبێتەوە,واتە (شاری هەولێر) ئێستا وەك پارێزگا پێکهاتووە لە سێ بەشی سەرەکی پێهاتووە (چیا , گردووتەپۆڵکە , دەشتایی و تەختانی) , بەشی (چیا) لەدێرزەمانەو شوێنەواری مرۆڤی نیاندرتاڵ وەك ئەوەی لە ئەشکەوتی (شانەدەر) دۆزراوەتەولە ناوچەی مێرگەسۆر لە نزیك هەولێر دواتریش لە سەردەمێکی هەندێك کۆن وسەردەمی نزیکی ئێستا پێکهاتووە لە خەڵکی گوندنشین تارۆژی ئەمڕۆ, بەشی (تەختانی و دەشتانی) واتە خوار قەڵاکەیە بە گوێرەی زۆربەی سەرچاوەکان ئەوەی لە رۆژنامەوگۆڤاروکەسانی دێرینی خەڵکی هەولێر باسی دەکەن زۆربەیان هەر خەڵکی قەڵا بوونە ناوچە دەشتایەکانی خوار قەڵایان ئاوەدان کردووەتەوەو تێدا نیشتەجێیبوونە بەڵام ماوەیەکی زۆرودوورودرێژومێژوویەکی زۆرودرێژ هەیە لە نێوان ئاوەدانی و نیشتەجێبوونی قەڵای هەولێروخوارقەڵاکە کە بە دەشتایی بەناوبانگە کە پێکهاتەی جوگرافی و جیۆلۆجی و کۆمەڵایەتی وئابووری و رۆشەنبیری و خوێندەواری شارەکەیە بە گشتی.مێژووی قەڵاکە وەك لەسەری ریککەوتوون (6000) ساڵە بەلام مێژووی ئاوەدانی و دانیشتوانی خوار قەڵاکە لە دەشتایی مێژووەکە هەر (100) ساڵێك وهەندێك زیاترە وەك لە زۆربەی وێنە کۆنەکانی هەولێر مەعلومەودیارە,هەروەك نووسەر مەولود بۆخاڵی لە کتێبی (هەولێرم وادیوەو وا ناسیوە) دەڵێ:-(بە گوێرەی ئەوسەرچاوانە تا سەردەمی سولتان موزەفەرەدین کوکبەری لە ساڵانی (1120) هەولێر بە گشتی هەر قەڵات بووە مێژووی دروسبوونی قەڵاکە دەگەڕێتەوە بۆ بەر لە پەیدابوونی حەزرەتی مەسیح بەچەند هەزارساڵ ئەو گردوتەپۆڵکەیەی قەڵاکەی لەسەر دروستکراوە بەرزیەکەی 415مەتر لە ئاستی دەریا بەشێوەی بازنەیی 26مەتر پانتایی 102مەتردووجا) مێژووی دیاری کۆمەڵایەتی ورۆشەنبیری وخوێندەواری شاری هەولێر لە بەشی خوار قەڵا لەدەشتایەکەی لەسەرەتایی سەدەی (20) دەستی پیکهاتووە یەکەم قوتابخانە لە ساڵی (1927) دامەزراوە قوتابخانەی (ئەربیل ئولا) , وەلەساڵی (1921) بووەتە پارێزگا, بەم شێوەیە ئاوەدانی و نیشتەجێبوون لە خوار قەڵا تاکو رۆژگاری ئێستا بەردەوامە بەڵام

مێژووی (قەڵا) هەروەك خەڵكی شارەكە دەڵێن (قەڵات – قەرات) مێژوویەكی دوورودرێژوونارروونی هەیە نازانرێت لە كێنەوە خەڵكەكەی چۆن ژیاون وزمانیان وكەلتوریان بەڵام لە سەرەتایی سەدەی (19) زمانی خەڵكەكە توركمانی و كوردی بووە لە ئەسڵدا كوردن ولەژێردەسەڵاتی عوسمانی فێره توركی بوونە زۆربەشیان دەیانگۆت خۆشناوین لە پاش ساڵانی 1950, میژوونووسان و لێكۆڵەرانی بیانی و خەڵكی شارەكە تائەوەندەی پێیی گەیشتوون لە نوسراووبەڵگەنامەجیهانیەكان و تا ئەوەندەی دیراسەی مەیدانیان بۆكردووەلەناوقەڵاكەوخەڵكی قەلاكە هەرچەندە باس لەوەدەكەن كەسی ڕۆشەنبیروگەڕانیبۆژوهونەرمەندی میللی هەبوونەوخانەوادەی دیاری ناو قەڵا دواتر لە قەڵا نەماون هاتوونەتە خوار قەڵا لە دەشتایەكە نیشتەجێبوونە لەرووی كۆمەڵایەتی كەسانی دیاروبەناوبانگ بوونە وەك (خانەوادەی مەلافەندی و خانەوادەی موفتی),(قەڵاكەش ئەوكات تاساڵانی بە دوایە لە چوار گەرەكی سەرەكی پێهاتووە (سەرا, تۆپخانە, تەكیە) واتە خەڵكی ئاسایی نیشتەجێبوونە چەند كەسایەتی ناو(قەڵا) هەبووە لەرووی كۆمەڵایەتی و ئابووری بەڵام هیچ باسی ئەوەیان نەكردووە كە فەرمانڕەوایەكی دیاروبەناوبانگ سەردەمێ لە سەردەمەكان و قۆناغێك لە قۆناغەكان یان باسی ئەم قەڵایە لە رووی سەربازی و تەلارسازی وبیناسازی چۆنیەتی پێكهاتنی لەومادەوبەردانەی هەروەكو لە قەڵا بەناوبانگەكانی جیهان دەبینرێت كە سیفەت وخاسیەتی قەڵایە بە شێوەكی زانستی چونكە مەرج نییە هەر بینایەك لە شوێنێكی بڵندوبەرزایی دروسكرا بڵێن (قەڵا).

(قەڵای هەولێر) شوێنی نیشتەجێبوونی خەڵكی ئاسایی بووە وەك (شارۆچكەیەك) تاكو ساڵانی بەدوایە هەندێكە خانوو بۆ كاروباروكارگێڕی خەڵكەی هەبووەودواتر لە كۆتایەكانی سەدەی (19) واتە لە ساڵانی (40 , 50) 1950 بەولاوە خەلكەكەی روویان لە خوار قەڵا كردووە بۆ ژیان چونكە باسەكەی ئێمە بۆ قەڵاكە مەبەست لێی چەندین ساڵە گرنگینی نەدانە لە رووی جوگرافی وشوێنەوارناسی وجیۆلۆجیەكە بزانیین كە قەڵایە هەروەك قەڵابەناوبانگەكانی جیهان لەروویی تەلارسازی وبیناسازی وەك قەڵا دروستكرابێت, ئەو شوێنەی كە پێی دەلێن قەڵاوئاوەدانی لێدروستكراوە گردوتەپۆلكەیەكی ئاساییە لە رووی جوگرافیاوجیۆلۆجی و پێكهاتەی خاكەكەی هەروەك زۆربەی شوێنەكانی تر لە جیهان دەشتایی وگردوتەپۆڵكە دەبینرێت وەك دەشتایەكانی (ئوسترالیا وئەمەریكا) هێشتا ئاوەدانی لێ نیە وەلە وڵاتانی وەك (ئیتاڵیاویۆنان و پورتوگال ووڵاتی مەغریب و وڵاتانی ئەمەریكایی باشوور) چەندین شوێنی بەرزوبڵند خانووی لێدروستكراوەوخەڵك نیشتەجێبوونە بوونەتە ناوچەی گەشتیاری .

هەڵگەڕێنەوە … کەنعان مدحەت

دەرفەت خۆی داوەتە دەست و چاوەڕێی هیمەتە
هەڵگەڕێنەوە لەم لەشە قورس و
برسیکراوەی کە لێتان بارکراوە
سوورە پشکۆی لە ئێوە قرچاوتر
ئامادەیە بە ڕێی کڵپە
ناڕەزایەتیتان بداتە بەر گوێی مێردەزمە
چاوەڕێی چین و
چی تر و
چی؟!!
پەرچدانەوەی هەر گوللەیەکی ڕاستەوخۆ
جگە لە پچڕانی قۆپچەکانی یەخە و
رووبەروو بوونەوەی
بە سنگی رووتەوە
هیچ دژە کاردانەوەیەکی تری چار نییە
تا بە عەرزا بیدا
ماڵی مەبن !
لە نرکە و زەلزەلەی هەورەتریشقە
هونەری ڕاتەکان فێر بن
لەسەر ڕێگای و□ بەرچنین
هەزارەها مناڵە کۆرپەی لە سۆزی باوک و
بڕا کراو
بە حەیران و بزە و
دەسکە گوڵی ڕەنگاوڕەنگەوە ئاواتەخوازن
بتانبینن
وەک ئەستێرە،
چۆن بە یەکخستنی جریوە ئەنازن
بە ئێوەوە
ساماڵییەکی تر
بە ئاسمانی رەسەنا ببەخشن
بژار نەماوە تاقی نەکرابێ؟
لە کوێی ئەم سەر زەمینە برژاوە

بڕینی قوتی پەک کەوتە و خانەنشین
بووەتە کلیلی قفلی ئاسۆی داخراو
جگە لە هەرێمی بنەماڵە و
پارتی ئەم دەستە و
ئەو دەستە مافیای لێکترازاو ؟؟
ئەبێ کام بژار لەوی تری بێ ئابروو تر بێ؟
بڕینی قوتی تێکۆشەر
یا لەشفرۆشی بە هۆی نەبوونە و
زوڵمی سەردار
یانیش سمێل قەفێ
چەرچەفی ژێر دۆست و سکرتێرەی..
فڵانی فڵان بگۆڕێ؟
هەی مەڕینە!
هەڵگەڕێنەوە لە شوانێ
لە جێی لەوەر
لە سەنگەر و پشت ساترا دەتان بەستێ
هەڵگەڕێنەوە دەرفەتە
دەرفەت
ئێستا،
مەخەنە سبەینێ
هیج پلان و بەرنامەیە
بێ ئێوەی پێشمەرگە
بە دوا ئەنجام ناگەیەنرێ
هەڵگەڕێنەوە بە تاک و
لێشاو
بە چەکدار و بێ چەکتان..
بە هیوای،
گۆڕینەوەی دۆزەخ بە گوڵستان
هەڵگەڕێنەوە دەرفەتە..
دەرفەت..
لەم لەشە قورس و برسی□
بارکراوە..
گەل□زگارکەنەوە

پاشکۆ

نەتانزانیوە تەمەنی،

کورتی پەپوولە بە شیرینترە؟
لەبەر ئەوەی لە گوڵێکەوە بۆ گوڵێ
ئازادانە لە باڵ ئەدا و
لە شنە و چریکەی بولبول ناتەرێ
پێکەوە سەما ڕێک ئەخەن و
ئەکەونە ناو باخ
مەبنە (یوسفی) پشوو درێژ..
هەندێ ساڵی تری تاڵی و ناڕەوایی
لە کونە بیری دەسەڵاتا
بەسەر بەرن
هەڵگەڕێنەوە کاتە کات
کات
کات….

کەیوان کەریمی لە وتووێژ لەگەڵ گۆڤاری گرینگی ڤڕایتی: فیلمەکەی من بەشوێن هیوادا دەگەڕێت

مەنسوور جیهانی – سینەماکاری کورد “کەیوان کەریمی” لە وتووێژ لەگەڵ گۆڤاری گرینگی سینەمایی “ڤڕایتی” Variety گوتی: فیلمەکەی من بەشوێن هیوادا دەگەڕێت و هیوایەک کە ونبووە، لەڕاستیدا فیلمەکانی من بە شوێن ئەم هیوایەدا دەگەڕێن.

“ئەد مەزا” Ed Meza لە گۆڤاری گرینگی سینەمایی “ڤڕایتی” Variety لە بابەتێکدا بە مانشێتی “بەرنامەی La Fabrique و داهاتووی سینەمای جیهان” ئاماژەی بە 10 باشترین پرۆژەی بەرچاویی دنیا لە بەشی La Fabrique du Cinema لە حەفتاوسێیەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی کانی فەڕەنسا لە ساڵی 2020 کردووە و ئەوانی بە بینەرانی جیهانی خۆی ناساندووە.

لە سەرەتای وتاری گۆڤاری گرینگی سینەمایی “ڤەرایتی”دا هاتووە: لە نێوان ئەم 10 پڕۆژەیە، دوو پڕۆژە سەرنجی جیهانی بەلای خۆیان ڕاکێشاوە؛ دەرهێنەرەکانیان لە دنیادا سینەماکارانێکی بەرچاون، کە “کەیوان کەریمی” بە نوێترین پڕۆژەی سینەمایی خۆی بە ناوی “ئایا ئەوە شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟” Do you know anything about Omid? یەکێکە لەوان. دوای سازکردنی فیلمی دیکۆمێنتاری بەندی “نووسین لەسەر شار” Writing on the City و هەروەها فیلمی سینەمایی “تەپڵ” Drum لە ساڵی 2012 و چەندین ساڵ، سازنەکردنی هیچ فیلمێک، “ئایا ئەوە شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟” نوێترین بەرهەمی ئەم سینەماکارەیە کە سەبارەت بە بنەماڵەیەکە کە دوای شۆڕشی ئێران بە شوێن منداڵەکەیاندا دەگەڕێن. ئەم پڕۆژەیە، ئێستاکە لە قۆناغی ڕاکێشانی سەرمایەدایە و کۆمپانیاکانی جیهانی فیلم، بڕیاروایە کە سەرمایەکانی خۆیان دابنێن و ئەم فیلمە بەرهەمبهێنن.

لە بەشێکی دیکەی ڕاپۆرتی گۆڤاری “ڤەرایتی”دا نووسراوە: ئەو پرۆژانەی کە لە بەشی La Fabrique du Cinema هەڵبژێردراون، بەرهەم گەلێکن کە دەرهێنەرەکانیان لە بەهرەمەندانی چوارگۆشەی ئەم دنیایە دێنە ئەژمار کە لە فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی کانی فەڕەنسا بە داهاتووی سینەما ناسێندران.

لە درێژەی ئەم وتارەدا، گۆڤاری “ڤەرایتی” لەگەڵ “کەیوان کەریمی” وتووێژی کردووە، ئەو سەبارەت بە “ئایا ئەوە شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟” ڕایگەیاند: فیلمی من بەشوێن هیوادا دەگەڕێت و هیوایەک کە ونبووە، لە ڕاستیدا فیلمەکانی من بە شوێن ئەم هیوایەدا دەگەڕێن. کەواتە دەتوانن ئەو دەرئەنجامە وەربگرین کە “ئایا ئەوە شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟” بە جۆرێک، سەبارەت بە مێژووی ئێران، ئومێدوارە.

کەریمی لە درێژەی قسەکانی خۆیدا گوتی: سیناریۆی ئەم فیلمەم لە سەردەمێکی تایبەت بە مێژووی ئێران نووسیوە، بە هۆی ئەوەی کە کۆبیرەوەریی هەموومان سەبارەت بە ڕابردوو و ئێستایە کە پێویستە هەموو کاتێک وەبیریبهێنینەوە و سەبارەت بەو خۆڕاگربین؛ لەبەر ئەوەی کە ئەم بیرەوەریانە لە دەست نەدەین.

لە بەشێکی دیکەی ڕاپۆرتی گۆڤاری “ڤەرایتی” نووسراوە: ئەم 10 پڕۆژەیەی کە لە لایەن بەشی La Fabrique du Cinema و “ئەنستیتۆی فەڕەنسا” بە پێشکەش کردن و ناساندن لە بازاڕی ئۆنلاینی

حەفتاوسێیەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی کانی فەڕەنسا هەڵبژێردران، پێنج و مەینەتی جۆراوجۆر لە تەواوی بابەتەکان لەخۆدەگرن، لەوانە: جەنگ، نابەرابەری ڕەگەزیی، گوشاری دەرەکی، نابەرابەری نیژادی و تەنانەت سەبارەت بە سەردەمی دوای ئیستعمارن و هەر بەم هەیەوە، ئەم 10 دەرهێنەرە هەر کامیان لە سووچێکی ئەم جیهانە وەکوو ئەفریقیا، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەمەریکای باشوور، ڕۆژهەڵات و ڕۆژهەڵاتی ئەورووپا ئامادەن.

هەروەها “جیوفری مەکناب” Geoffrey Macnab لە ماڵپەڕی و گۆڤاری “ئاکادیمیای فیلمی ئەورووپا” European Film Academy سەبارەت بە “سینەمای ئێران” لەگەڵ هەندێک لە سینەماکارانی ئەم وڵاتە وتووێژی کردووە و لە سەرەتای ئەم وتارەدا سەبارەت بە “ئایا ئەوە شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟” نوێترین پڕۆژەی سینەمایی “کەیوان کەریمی” نووسیویەتی و لە درێژەدا لەگەڵ ئەم سینەماکارە سەربەخۆیە وتووێژی کردووە.

بۆ زانیاریی زیاتر:
https://variety.com/2020/film/global/la-fabrique-presents-10-world-film-projects-keywann-karimi-1234646584/?utm_medium=email&utm_source=exacttarget&utm_campaign=eshowdaily_cannes&utm_content=213091&utm_term=796885

بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتیی پڕۆژەی سینەمایی “ئایا ئەوە شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟”.

لە هەزارپەس و چەمی گریانەوە بۆ تووژەڵە و ناوزەنگ … ئەحمەد ڕەجەب

وانەکانی ژیان

سەرەتای مانگی تشرینی یەکەم / ئوکتۆبەری 1979 ڕۆژانێکی سەخت و

دژوار بوو رژێمى خوێنرێژى ديكتاتۆر سەدام حوسەێن و حزبى بەعسى عەرەبى خاوەنى هێزێكى گەورەو كوشندە بوون و كەش و هەواش رووى لە ساردى بوو جلوبەرگى ئێمەش هاوينە بوو چەكمان كەم بوو ئاسان نييە‌ مەفرەزەيەكى 47 كەسى بە 5 چەكەوە بە چەند قۆناغێك لە دامێنى هەورامان و پشتى هەڵەبجەوە بە ناو ئاگرو ئاسن و بنكەو رەبايەكانى سوپاو جاش بگاتە توژەڵەو ناوزەنگ لە باكورى شارى قەلادزێ وپشتى شاخى مامەندە لە سەر سنورى عێراق ـ ئێران.

قۆناغى يەكەم : فەرماندەى مەفرەزەكە لەلايەن مەكتەبى عەسكەرى بنكەى پێشمەرگەكانى حزب لە ناوچەى هەورامان دەستنيشان كراو هاورێ تەوفيقى حاجى بوو، بەيانى زوو كەوتينەرى ولە پاش چەند كاتژمێرێك گەيشتينە هاوار، هاوار يەكێكە لە جوانترين شوێنەكانى كوردستان و، بەعسييەكان ئەم بەهەشتەيان تێكدابوو، لە هاوار پشوويەكى باشمانداو لە خواردنى گوێزو هەنارو ميوەى تر دريغيمان نەكردو، لە پاش نيوەرۆ خۆمان ئامادە كردو هاورێ تەوفيق وتى : ژمارەمان زۆرەو چەكمان كەمەو رێگاكەمان دوورو درێژە و پرە لە مەترسى و، قسەكردن و جگەرەخواردن لە كاتى رێكردن قەدەغەيەو، ئەمانەوێت بەبێ زيان بگەينەى بارەگاى سەركردايەتى.

مەفرەزەكە كەوتەرێ دوو هاوريى چەكدار لە پێشەوە بوون يەكێكيان شارەزاى ناوچەكە بوو، هەرچۆنێك بێت لەم رێگا بۆ ئەو رێكا پەرينەوەو دەرنگانى شەو بوو گەيشتينە دێى شيرەمەرو، دووسى هاورێ چوونە ناو دێ بە مەبەستى كۆكردنەوەى نان و، لە گەڵ هاتنەوەى هاوريیان بەرەو خۆرنەوزان لە شاخى سورێن سەركەوتين و، هەموو هاورێيان كفت بوون و يەكسەر خەوتن.

بەيانى زوو دوو نەفەر لە گەڵ دوو بەران گەيشتنە لامان و، وتيان ئەوا دوو بەرانمان لە سەر داواى برادەرانتان كە شەو لە ناو دێ بوون هێناوەو، هەردوو بەران سەربران و، گۆشت بە سەر هاورێيان دابەش كراو، ئيتر هەركى بۆ خۆى يان بە كۆمەڵ دەستكرا بە گۆشت برژان و، گرفتى سەرەكى شوێنەكە رووتەن و بێدارو كەم ئاو بوو.

قۆناغى دووەم : نزێكى ئێوارە بوو هاورێى فەرماندە وتى خۆتان ئامادە بكەن و، ئەبى كورجوگۆڵ بن و رێگاكەمان زۆر درێژە و، لە پاش ئەو ئامۆژگارييانە كەوتينە رێ و دەوروبەرى كاتژمێر نۆى شەو لە رێى نێوان سيد سادق ـــ كۆڵۆس و پێنجوێن نزيك بووينەو، وتيان بوەستن كەمين و دەبابە لە سەر رێگاكە هاتوو چوو ئەكات و، كەمێك بەرەو دوواكشاينەوەو، هەر زوو كەمێن و تانكەكە گەرانەوە بەرەو شاندەرێ و سەيد سادق و پەرێنەوەو، گەيشتينە دێى قەويلە كە پێش ماوەيەك لەم دێيە بەرەو پێشمەرگايەتى چووم و، دووسێ هاورێ چوون بۆ نان كۆكردنەوەو، كەمە كەمە لە دۆڵى گەڵال بەرەو سەر رۆيشتين و

لە نێوەیەدا مەفرەزەکە وەستاوهاورێ تەوفیق وتی باپشوویەك بدەین و رووی لە من کردو وتی ناخەویت ؟ لە کاتی کردنەوەی بارەگای حزب لە پارێزگای سلێمانی ئەیزانی ناخەوم و هەموو جارێك ئەیوت ناخەویت؟، و هەر کە هاورێ وتی باپشوویەك بدەین ئەوەندە بلێت یەك و دوو هەموو تێکرا نووستن و من شیخ رەسول نەنووستین و لە پاش کاتژمێرێك هەموو هاورێیان بیداربوونەوەو کەوتینەرێ و کاتی نان و چاخواردنی بەیانی گەیشتینە دێی پارەزان و، کاتی هاتم بۆ پێشمەرگایەتی سێ رۆژ لەو دێیە لە ماڵ کاك حەمە جەزا قاینەجێی ماومەوەو، پشوویوکی باشمانداو بۆ نێوەڕو میوانی کاکە حەمەی حاجی مەحمود بوین و، نانمان خواردو دیسانەوە پشوومانداو ئێوارە کەوتینەرێ و لە بناری شاخی سورەبان پشوویەکی ترمان بەسەر بردو، مەفرەزەکە کەوتە جوڵە و نەوەستاین تا گەیشتینە دێ نێروان(نێوران) و، ئەوەش قۆناغی سێیەم بوو.

قۆناغی چوارەم : دێی نێوران سەر بە شاری بانەیەو لە سەر سنوورەو، شەو لەو دێیە بە ئازادی نووستین و ماینەوەو بردەرانی حزبی دیموکراتی کوردستان لەوێ بوون و ژمارەی پێشمەرگەکانیان زۆر بوون و، لە پاش پشوویەکی باش و رۆژ بووەوە نان وچای بەیانیمان خواردو دێسان کەوتینەرێ تا گەیشتینە ئەسپەمێزەو لەم دێ جوانە نانی نێوەرۆمان خواردو بۆ ئێوارە گەیشتینە دێی دەرمان ئاواو، ئەوەی جێی خۆشیە سروشتی هەموو دێهاتی ئەم ناوچەیە دێ فرێن و جوانن و، ئەو شەوە لە دەرمان ئاوا ماینەوە.

قۆناغی پێنجەم و کۆتایی: لە پاش پشوویەکی باش بەرێ کەوتین و گەیشتینە دێی بێوران و،روومانکردە دوکانەکانی و هەر یەك لە ئێمە هەندی شتی وردەواڵەمان کری و کەوتینەری بەناو گوێ گوێزارو لە هەموو لایەکەو ئاو خورەی ئەهات و، گەیشتینە دێی بنوخەڵەف و، لە پاش نیوەرۆ گەیشتینە بارەگای سەرکردایەتی پێشمەرگەکانی حزب لە توژەڵەو، لەوی پشوومانداو نانمان خواردو، دابەش کراین بە سەر بنکەکانی حزب لە ناوزەنگ و زەڵێ و، ئێمە کۆمەلێك بوین بەر بنکەی هاورێیانی هەولێر کەوتێن و،لەو بەرپرسانە کە لەوێ بوون: مامۆستا فەتاح تەوفیق { مەلا حەسەن} و مەلا ئەحمەد حاجی برایم { مەلا نەفتە}.

لە پاش ماوەیەك ئێمەیان گواستەوە بۆ زەڵی و، لەلای هاورێیانی بشدەر ماینەوەو هاورێ مەحمود خدر بەرپرس بوو، لەو کاتانەدا مەفرەزەی سلێمانی لە 15 هاورێ پێکهێنراو، هاورێ حەمە کەریم قەرەچەتانی { حەمە ساڵح} بوو بە فەرماندەی مەفرەزەو، لە ناوەراستی مانگی کانونی یەکەم (دێسەمبەر) 1979 بۆ یەکەمێن جار لە تووژەڵەوە مەفرەزەکە بەرەو دێهاتی شارباژێر کەوتەرێ.

تــا مەرگ ئەگــات، چــاوەڕێتم … شیعر/ کاوە عوسمان عومە ر

بڕیارە لە ئاوێنە شکاوەکان،،
پەیکەرێک لە بونێکی تر دروست کەینەوە
بەڵام خۆ چۆڕەی ئافات…
لە گەرووی گەردوونێکە ،،
ناڵەو ئاهەی ئەگاتە گریانی…
ئەوانەی لە سەرابا نیشانەیەکیان نیە ،،
بیانگەیەنە نزرگەی راستی ڕەها ،،
بەردی فەلسەفە، دیواری وشە،،
مەرگی باڵندەیەکیش، وەک مر□قی بێ ئۆقرە…
هەڵبەزەو سەمای بێهودەییەتی لە دوکەڵ و تەما،،،
تۆش وەک چاوی گریاناوی مانگێکی بێدار ..
بەدیار تێپەڕینی ئێمەی تارمایی،،
تەماشای ئەستێرە نەخۆشەکان ئەکەیت، هەرکا تێکیش..
پەلەت کرد لە کۆکردنەوەی پارچەی ئاوێنەی،،،
هەناوی جێماوەی رۆژەکان،،،
خوانێک لەسەر گۆڕستانی حەزێك …
وەک گوڵێکی گۆشتینی کەم تەمەن و سیس بوو ئامادەیە،،،
بایەک دەموچاوی کاژێرەکانی بردین،،،
لە ساتەوەختەوە ماوەکانیش….
بەلەمی ئەرخەوانیم بۆ دروست کردی،،،
بەڵام مخابن زەریای خەونیش…
بێ کۆتا نیە،،،
پنتی چارەنوس ڕەشە لەسەر دڵمان ،،
لە زیووی تینۆتی پێک هاتوە،،،
ئەوێک خۆرێکی هەڵگرتوە ،،

تا هەناوی بەشی پێ کات لە نوورم،،
هیچ شتێک نیازەکانمان ناکاتەوە…
بەپێ پولەکانی بەزەیی ئەوسا، کە کازیوەش…
تاوێک بەفری ڕەشی …
بەسەر پەنجەرەی ئەڤینمانا داکرد،،،
لە سەرمانا چووینەوە ژێر بەیداخی پەستی…
زەردهەڵگەڕاوی ئاسمانێک لە برین ،،
و پچڕانی قەدی بوونمان ،،
بزانە خوێنی هەورەکان نوسینمە ،
گەر ویستت سەراخم کەی..
دارستانەکانیش سەری خۆیان هەڵگرت،،
کە دیار نەماین لە چاو…
وەک ڕێژنە بارانەکی کەم تەمەن،،
هەربەیەکیش ڕێژانە…
چاوەڕوانی جەنگەکان ئەکەین،،،
تا بگەنە بەردەرگامان،،
شەتەی ئینجانەکان هەڵکەنەوە و ڕێگی…
بونیشمان لە ژێر زەمینەکی زۆڵ و ڕزیو بپچڕێنن،،
تا ئەسپسوارە ڕەشپۆشەکەی مەرگیش ئەگاتە جێ،،
فەر بوین بە سترانی…..
سەربازە دڕاوەکان نەبە چاو،،،
دانەخەین لەسەر شەوە..
بەدارەکانی تەنیایی ڕۆح،،
شتێکی زۆر نوێش نیە لە ژێر…
تابلۆی ئافرەتەکا مردن،،
بە ڕەنگی خەم و شادی و خۆڵ و گوڵ دروستکرا.

نا هاوڕێیەتی … شیعر : هەمامیر افشار … و: پشکۆ ناکام

” نا رفیق “
شیعر : همامیر افشار

ئاواز : بابک □فشار
کۆرانی : داریوش اقبالی

”””””””””””“

ئێمە بە ڕرووکەش هاوڕ ێ
بەڵام هاوڕێ نەبووین
لە پشتی هەر متمانەیەکەوە
خەریکی زامدار کردن بووین

سنگی هەر هاوڕێیەکمان
بە قەمەی ڕق و کینە دڕی
چەن بە ئاسانیش
خۆمان بە دادوەر بینی..!

ئاروزووی هەر شوێنێکمان کرد ب□ □
چووین بۆی بە پاڕانەوەش بێ

موڵکی ” ئەسکەندەر ” یشمان
کردە بیابانی قیامەت
بە بەلەمە چەرمێکی شکاو
یامانە دەم ئاو

چاوی دایکەکانمان وەک
دەریای سوور لێ کرد
ئێستا لێرە چی ماو□ تەوە
جگە لە مشتێک بیرەوەری
لە یادمانا شکان
ناوێکە و ل□ بەرمان کرد

ئێمە خوێنی عاشقەکانمان
بە ” گوڵە لالە “ەکان
بە شکست برد
بۆ ژوانی هاوسەرگیریی
ئارایشتمان بە لالەکانمان کرد

بە خوێنی ئەو دلێرانە
بە ئاسانی دەست نوێژمان گرت
جامی شیرینی هاورێیانمان
دووبارە لە زەهر پڕ کرد

ئێمە بە ڕرووكەش هاوڕ ێ
بەڵام هاوڕێ نەبووین
لە پشتی هەر متمانەیەکەوە
خەریکی زامدار کردن بووین

سنگی هەر هاوڕێیەکمان
بە قەمەی ڕق و کینە دڕی
چەن بە ئاسانیش
خۆمان بە دادوەر بینی..!